

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมพฤติกรรมการอ่านและเครือข่ายเยาวชนนักอ่านในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการอ่าน
 - 2.2 การส่งเสริมการอ่าน
 - 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและการสร้างเครือข่าย
 - 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- โดยมีรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการอ่าน

การอ่านและทักษะการอ่าน มีผู้รู้และเชี่ยวชาญด้านการอ่านศึกษาไว้มากมาย ดังที่ได้นำเสนอต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของการอ่าน

ความหมายของ “การอ่าน” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 900) ให้ความหมายว่า “ดูหรือเข้าใจความจากตัวอักษร” ซึ่งในช่วงเวลาร้อยปีเศษมานี้ได้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกลไกในการอ่าน เพื่อจะศึกษากันอย่างเป็นระบบ พบว่า การอ่านเป็นการเคลื่อนสายตาแบบอ่านข้ามคำ และมีการหยุดเพ่งเป็นระยะโดยสัมพันธ์กับเซาว์ปัญญา ความคุ้นเคยกับเรื่องที่อ่าน ความยากง่ายของคำ แนวคิด เรื่องที่อ่าน และรูปประโยค ความชัดเจนของลีลาการเขียน ดังนั้นสรุปได้ว่า การอ่านคือ กระบวนการที่สมองตีความหมายจากสิ่งที่ตามองเห็น โดยมีวิธีพัฒนาการจำคำและปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางความรู้ ทักษะคิด วัฒนธรรม และการสอน (สไตเจอ์, 2526 : 7-9 อ้างถึงใน ไพพรรณ อินทนิล, 2546 : 3-4)

จากความหมายของการอ่านข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในการอ่านมีลำดับ 5 ขั้น และแต่ละขั้นมีความสัมพันธ์ตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของคำ เป็นรากฐานของความเข้าใจในการอ่าน เมื่อเข้าใจความหมายของคำศัพท์ชัดเจนและกว้างขวางพอแล้วย่อมทำให้เกิดความคิดที่จะนำมาใช้ในการอ่านซึ่งทำให้เข้าใจประโยค ตอน หรือบทที่อ่านได้ดี
2. หน่วยความคิด เพื่อให้เข้าใจประโยค ต้องอ่านเป็นหน่วยความคิด จะทำให้อ่านข้อความนั้นด้วยความเข้าใจ ตรงกันข้ามกับการอ่านหนังสือทีละตัว ย่อมไม่สามารถจัดกลุ่มคำตามหน่วยความคิดได้ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจในแต่ละประโยค
3. การเข้าใจประโยค เมื่อเข้าใจคำและรู้จักเป็นหน่วยความคิดแล้ว ต้องรู้จักนำคำแต่ละคำ หรือแต่ละส่วนมาสัมพันธ์กันจนได้ใจความเป็นประโยค
4. การเข้าใจตอน หมายถึง ความสามารถในการนำประโยคในตอนต้น ๆ มาสัมพันธ์กัน จะอ่านได้อย่างเข้าใจยิ่งขึ้น
5. การเข้าใจเรื่องที่ยาวขึ้น เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวหรือข้อความที่อ่าน จะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างข้อความสำคัญ ๆ ที่มีอยู่ในตอนก่อน ๆ และข้อความในตอนต่อ ๆ มาอีกด้วย

ความเข้าใจการอ่านของแต่ละบุคคลจะอยู่ในระดับสูงหรือต่ำ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ องค์ประกอบด้านคำและความหมายของคำ การเรียบเรียงถ้อยคำ และการสรุปที่เป็นเหตุผล เป็นต้น

การอ่านเป็นกระบวนการถอดรหัส เป็นปฏิกริยาอันเป็นผลจากการเห็นสัญลักษณ์หรือข้อความ เป็นเรื่องเกี่ยวกับทักษะทางความคิด เป็นกระบวนการทางสมองที่ซับซ้อน ประกอบด้วย การเห็นและรับรู้ข้อความ (Word perception) การเข้าใจ (Apprehension) และการแปลความหมาย (Interpretation) (Robinson and Thomas, eds. 1983 : 3 อ้างถึงใน สุพรรณิ วราทร, 2545 : 1-4)

การอ่านในลักษณะของกระบวนการทางสมองที่สมบูรณ์ เริ่มต้นที่การรับรู้ข้อความที่อ่าน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อผู้อ่านมองเห็นเครื่องหมายและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสิ่งที่อ่านแล้วรู้ว่าคืออะไร เมื่อผู้อ่านสามารถถอดรหัสสิ่งที่อ่านและรู้ความหมายของเครื่องหมาย สัญลักษณ์ หรือตัวอักษรในข้อความที่อ่าน จึงเกิดความเข้าใจ ผู้อ่านที่มีความสามารถในการอ่านดีย่อมสามารถแปลความหมายสิ่งที่อ่านได้ลึกซึ้งหรือถูกต้องตามที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ และหากผู้อ่านมีความตื่นตัวและมีความตั้งใจอ่าน จะมีปฏิกริยาต่อสิ่งที่ได้รับรู้จากการอ่านในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งจะเกิดขึ้นในระดับใดขึ้นกับสิ่งที่อ่านและตัวผู้อ่านแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกัน ขั้นสุดท้ายในกระบวนการอ่านที่สมบูรณ์ คือ การประสานสิ่งที่อ่านกับความรู้ ความคิด หรือประสบการณ์เดิม ซึ่งจะเกิดผลต่อผู้อ่านในทางใดทางหนึ่ง คือ เพิ่มเติมความรู้ ความคิดที่มีอยู่ เปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิดเดิม หรือเกิดความคิดใหม่

การอ่านสื่อที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม 3 ลักษณะ ได้แก่ การรับรู้ การมีความเข้าใจ และการมีปฏิกริยาต่อสิ่งที่อ่าน ดังนี้

1. การรับรู้ หมายถึง การรับรู้คำ (Word recognition) การอ่านหนังสือและการอ่านสื่อที่เป็นเนื้อหาทุกชนิดเป็นการรับรู้คำหรือข้อความ ซึ่งหมายถึง การแปลสัญลักษณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรให้เป็นสัญลักษณ์ทางคำพูดทั้งโดยออกเสียงและไม่ออกเสียง

2. การมีความเข้าใจ ซึ่งมี 3 นัย ได้แก่ การประสานความหมาย ความเข้าใจทางภาษาและการตีความ

2.1 การประสานความหมาย (Association of meaning) หมายถึง การกำหนดความหมายให้กับสัญลักษณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องเมื่อผู้อ่านเข้าใจความหมายหรือความคิดจากสิ่งที่อ่านได้ตรงกันกับผู้เขียน

2.2 ความเข้าใจทางภาษา (Literal comprehension) หมายถึง ความเข้าใจเรื่องที่ปรากฏเป็นข้อความ ต้องมีทักษะการอ่านบางอย่าง เช่น การอ่านจับประเด็น การสังเกตวิธีการนำเสนอเนื้อหา ความเข้าใจทางภาษามีผลต่อการเข้าใจความหมายของสิ่งที่อ่านทั้งหมด การอ่านเนื้อหาในสาขาวิชาต่าง ๆ อาจมีความแตกต่างกัน เช่น การอ่านในสาขาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ การเข้าใจความหมายตามข้อความที่ปรากฏอาจเพียงพอ แต่การอ่านวรรณกรรมนอกจากความเข้าใจทางภาษาตามตัวอักษรแล้ว ยังต้องมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากกว่านั้น และต้องใช้จินตนาการด้วย

2.3 การตีความ (Interpretation) เป็นการอ่านที่นำผู้อ่านไปไกลกว่าความหมายที่ปรากฏตามตัวอักษร มีการประมวลความคิดจากเนื้อหาต่าง ๆ ในข้อเขียน สร้างความเข้าใจโดย

การเชื่อมโยงสิ่งที่อ่านทั้ง หรือเชื่อมโยงสิ่งที่อ่านกับสิ่งที่ผู้อ่านรู้อยู่เดิม ซึ่งจะได้ข้อสรุปที่ทำให้เกิดความเข้าใจสารที่น่าเสนอ ซึ่งผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงโดยตรง

3. การมีปฏิริยาต่อสิ่งที่อ่าน เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประเมินผลและรับไว้ การประเมินผล หมายถึง การพิจารณาหรือวิเคราะห์เพื่อหาข้อเท็จจริงในข้อความที่อ่านด้วยการทำความเข้าใจ โดยใช้ข้อมูล ความรู้ และเหตุผลประกอบ เมื่อผู้อ่านรับรู้และเข้าใจสิ่งที่อ่านดีแล้ว ย่อมเกิดความคิดได้ว่า จะปฏิบัติอย่างไรต่อสิ่งที่อ่าน เช่น เลือกรับสารที่ได้จากการอ่านไว้เป็นคลังข้อมูลของตนต่อไป

สรุปได้ว่า การอ่าน คือ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สัญลักษณ์ที่ตีพิมพ์หรือบันทึก ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้อ่านระลึกถึงความหมายจากประสบการณ์ที่สะสมไว้ และยังเกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายใหม่โดยการประสานสิ่งที่อ่านกับความคิดต่าง ๆ ที่ผู้อ่านมีอยู่ ความหมายที่เกิดขึ้นใหม่จะถูกจัดเข้าไว้ในกระบวนการทางความคิดตามความมุ่งหมายของผู้อ่าน การอ่านจึงไม่ใช่เป็นเพียงการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษรไปสู่จิตใจและความคิดของผู้อ่านเท่านั้น แต่ยังเป็นการที่ผู้อ่านมีส่วนร่วม โดยการนำความรู้และประสบการณ์มาทำความเข้าใจสิ่งที่อ่านหรือเพิ่มเติมส่วนที่ขาดหายไปด้วยการตีความหมาย คาดการณ์หรือประเมินค่าสิ่งที่ปรากฏในเนื้อหาที่อ่าน การอ่านเป็นความสามารถที่มีได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการเรียนรู้และฝึกฝน ผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมากและถูกวิธีย่อมมีความสามารถในการอ่านสูง ใช้กลวิธีในการอ่านได้เหมาะสมกับสื่อที่อ่านและความมุ่งหมาย ซึ่งถือว่า “อ่านเป็น” ทำให้ได้รับประโยชน์จากการอ่านอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการอ่านที่มีประสิทธิภาพ

2.1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการอ่าน

ในโลกยุคปัจจุบันแม้ว่าจะมีสื่อมวลชนและมนุษย์ก็มีวิธีการรับทราบข่าวสารความรู้ต่าง ๆ หลากหลายวิธี แต่การอ่านก็ยังคงเป็นวิธีการที่สะดวกและมีประสิทธิภาพ การอ่านจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคน เพราะสามารถอ่านง่ายประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับในทุกขอบเขต ตั้งแต่การดำเนินชีวิตประจำวัน การศึกษาหาความรู้ การปฏิบัติงาน ตลอดจนการพักผ่อนหย่อนใจ การเสริมสร้างประสบการณ์และความคิด ด้วยเหตุนี้ การอ่านจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลและสังคม ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 ความสำคัญและประโยชน์ของการอ่านต่อบุคคล

ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) นักปราชญ์ รัฐบุรุษ และนักเขียนอังกฤษกล่าวไว้ว่า “การอ่านทำให้เป็นคนโดยสมบูรณ์” (Henry, 1948 : 200) ผู้ที่มีความสามารถในการอ่าน และใช้การอ่านเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ย่อมได้รับประโยชน์จากการอ่านในด้านต่างๆ การอ่านทำให้ได้รับความรู้และข่าวสาร การอ่านทำให้เกิดความคิด การอ่านช่วยแก้ปัญหา และการอ่านทำให้เกิดความสุข รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การอ่านทำให้ได้รับความรู้และข่าวสาร ความอยากรู้เป็นธรรมชาติ

อย่างหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์มีวิธีสนองความอยากรู้ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การฟัง การดู การคิด การทดลอง และการอ่าน การอ่านนั้นเป็นวิธีแสวงหาความรู้ที่สะดวกและง่ายที่สุด เป็นวิธีพื้นฐานที่จำเป็นในการศึกษาค้นคว้า การแสวงหาข้อมูลและวิธีการใหม่ ๆ ตลอดจนการให้ความรู้ข่าวสาร และประสบการณ์แก่ผู้อ่าน

2. การอ่านทำให้เกิดความคิด การอ่านเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาความเจริญงอกงามทางสมองและสติปัญญา โดยเฉพาะผู้ที่รักการอ่านและอ่านโดยใช้วิจารณญาณย่อมได้รับความคิดจากการอ่านจนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ การอ่านที่ก่อให้เกิดความนี้ไม่จำกัดเฉพาะการอ่านหนังสือวิชาการและหนังสือความรู้เท่านั้น แต่รวมถึงการอ่านสื่อการอ่านทุกประเภททุกแขนงวิชา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้อ่านแต่ละคนว่าจะสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้รับจากการอ่านนั้นให้เกิดความคิดอย่างไร การอ่านนวนิยายก็สามารถให้ความคิดแก่ผู้อ่านได้ เป็นต้น

3. การอ่านช่วยแก้ปัญหา ในชีวิตของทุกคนย่อมต้องประสบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ บ้าง แต่จะรุนแรงหรือน้อยแตกต่างกันไปตามสถานการณ์และบุคคล เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นเราย่อมหาทางแก้ไขในทางใดทางหนึ่ง การอ่านก็เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องเล็กน้อยไปจนถึงปัญหาใหญ่หรือปัญหายุ่งยากซับซ้อน ปัญหาเล็กน้อยในชีวิตประจำวันที่ใช้การอ่านช่วยแก้ไข เช่น เมื่อต้องติดต่อกับบุคคลหรือหน่วยงานที่ไม่รู้จัก อาจก่อให้เกิดความลำบากใจ ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นอย่างไร การอ่านหนังสือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลหรือหน่วยงานเหล่านั้นย่อมได้แนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจและสามารถดำเนินการอย่างเหมาะสมจนนำไปสู่ความสำเร็จได้ สำหรับปัญหาใหญ่หรือเรื่องที่ร้ายแรง การอ่านหนังสือที่เป็นกรณีคล้ายคลึงกันเป็นเหมือนกระจกสะท้อนให้เข้าใจสภาพการณ์ได้ดีขึ้น รู้ว่าตนเองไม่ใช่เพียงผู้เดียวที่เป็นเช่นนั้น หรือตกอยู่ในสถานการณ์นั้น และอาจได้แนวทางในการปฏิบัติหรือแก้ปัญหา

4. การอ่านช่วยให้มีความสุข การอ่านที่ทำให้เกิดความสุขนั้นเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ โดยขึ้นกับรสนิยมการอ่านของแต่ละบุคคลและเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในขณะที่อ่าน สำหรับผู้ที่รักการอ่าน การได้อ่านหนังสือไม่ว่าจะเป็นประเภทใดย่อมก่อให้เกิดความสุขได้เสมอ ผู้อ่านบางคนอาจมีความสุขเมื่อได้อ่านหนังสือตามประเภทหรือเรื่องที่ชอบ บางคนแม้ว่าจะไม่อ่านมาก แต่หากมีโอกาสได้อ่านหนังสือที่เหมาะสมก็จะคลายจากความทุกข์และกลับมีความสุขได้ เพราะหนังสือสามารถให้ประสบการณ์แก่ผู้อ่านได้จากเนื้อหา รูปแบบการประพันธ์และสำนวนภาษาสามารถให้ความเพลิดเพลินและทำให้เวลาผ่านไปอย่างน่ารื่นรมย์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความสุขได้ทั้งสิ้น

2.1.2.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการอ่านต่อสังคม

การอ่านมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติในด้านการพัฒนาประชากร อันเป็นทรัพยากรของชาติ และเสริมสร้างความก้าวหน้าทางวิทยาการ ดังต่อไปนี้

1. การอ่านช่วยพัฒนาประชากร อัตราการรู้หนังสือ สื่อการอ่านและการจัดบริการแหล่งการอ่านของประเทศเป็นส่วนหนึ่งซึ่งสะท้อนคุณภาพของประชากรของประเทศ การอ่านเป็นเครื่องมือของการศึกษาตลอดชีวิต เพราะทำให้ประชาชนสามารถคงความรู้และความสามารถอ่านออกเขียนได้ จากการศึกษาในระบบโรงเรียนไว้ได้ สามารถแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้ในแขนงต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ อันเป็นสิ่งที่จำเป็นในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ผู้ที่อ่านย่อมสามารถปรับปรุงตนให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ทำให้มีชีวิตที่ดีและมีความสุข เป็นประชากรที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า

2. การอ่านเสริมสร้างความก้าวหน้าทางวิทยาการ หนังสือและสื่อการอ่านต่าง ๆ เป็นแหล่งรวมความรู้ ความคิด ข้อมูล หลักฐานเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งบันทึกไว้ด้วยวัตถุประสงคต่าง ๆ โดยอาจทำขึ้นเพื่อเป็นหลักฐาน เพื่อเก็บรักษา รวบรวม หรือเผยแพร่ แต่ไม่ว่าสื่อการอ่านจะมี

จำนวนมากและดีเพียงใด ความรู้และความคิดเหล่านั้นจะไม่มีค่าอย่างใดเลย หากไม่มีการนำไปใช้ประโยชน์ ในอีกด้านหนึ่งการค้นคว้าและการสร้างความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากไม่มีสื่อการอื่นและไม่มีการอ่าน จึงกล่าวได้ว่าการอ่านและสื่อการอ่านเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน และทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ

การอ่านเป็นวิธีสำคัญในการเสริมสร้างความรู้ความชำนาญทางวิชาชีพ ช่วยให้ผู้อ่านสามารถคิด หาความรู้ เกิดการพัฒนาด้านอาชีพ เกิดความคิดและแนวทางใหม่ในการปฏิบัติซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงผลผลิต ทำให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากความสำคัญและประโยชน์ของการอ่านต่อการพัฒนาบุคคลและสังคมดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การอ่านเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ผู้อ่านหนังสือไม่ออกมักจะเสียเปรียบ กลายเป็นคนล้าหลัง ไม่ทันโลก ไม่ทันเหตุการณ์ อาจจะถูกหลอก เสียรู้ได้ง่าย และไม่เชื่อมั่นตนเอง ไม่มีความสุขในการเข้าสังคม ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าประเทศที่เจริญจำนวนประชากรที่อ่านออกเขียนได้จะมีมาก ในชีวิตประจำวันเราจะต้องอาศัยการอ่านเพื่อการดำรงชีวิตแทบทุกเรื่องกว่าได้ การอ่านหนังสือไม่ออกทำให้บุคคลนั้นรู้สึกตนเองว่าไร้ศักดิ์ศรี ไม่สามารถร่วมพูดคุยเรื่องต่าง ๆ กับผู้อื่นได้อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น การอ่านจึงเป็นทักษะเบื้องต้นที่มนุษย์ทุกคนจำเป็นที่จะต้องใช้ในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

2. การอ่านเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ การอ่านเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษา เพราะทำให้นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในห้องหรือนอกห้องเรียน ล้วนแต่ใช้การอ่านเป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น

3. การอ่านเป็นสื่อสำคัญในการพัฒนาและแก้ปัญหาสังคม การอ่านหนังสือจะทำให้เกิดการพัฒนาความคิด สติปัญญา จริยธรรม ศีลธรรม และเชาวน์ปัญญาได้เป็นอย่างดี และรู้จักนำความรู้ที่ได้จากการอ่านมาพัฒนาตนเองทั้งด้านสติปัญญาและจิตใจ ผลที่ตามมาคือ ทำให้สามารถกระทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม สามารถวินิจฉัยความเรื่องราวต่าง ๆ อย่างถูกต้องและฉับไว ประสพการณ์จากการอ่านทำให้เป็นผู้ที่เข้าใจสถานการณ์ที่เผชิญได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้อย่างท่วงที ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้อ่านมากก็ย่อมจะมีมุมมองและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและเป็นคนยืดหยุ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและพัฒนาสังคมได้ ดังนั้น เมื่อทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมนั้นก็ย่อมจะดีไปด้วย เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ก็ย่อมจะรู้จักใช้สติปัญญาร่วมกันแก้ปัญหา ก็ทำให้สังคมนั้นอยู่กันอย่างมีความสุข

ด้วยความสำคัญของการอ่านดังกล่าว ทุกคนควรตระหนักได้ว่า การพัฒนานิสัยรักการอ่านของประชากรเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขและความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศได้เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาและโครงการพัฒนาประเทศต่าง ๆ จึงควรมีการส่งเสริมให้มีสื่อการอ่านที่ดี มีแหล่งการอ่านที่มีประสิทธิภาพอย่างเพียงพอ และส่งเสริมการอ่านอย่างทั่วถึงในทุกภูมิภาคของประเทศ

2.1.3 ความสนใจและความต้องการในการอ่าน

ความสนใจและความต้องการในการอ่านของผู้อ่านแต่ละวัยย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ สติปัญญา อายุ เพศ ความถนัดตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

ที่บ้าน โรงเรียน เพื่อน และชุมชน ซึ่งนัยนา อรรถนาทร (2544 : 32-34) ได้กล่าวถึงความสนใจและความต้องการในการอ่านของเด็กวัย 6-17 ปี สรุปไว้ดังนี้

2.1.3.1 อายุ 6-8 ขวบ ชอบอ่านนิทานเกี่ยวกับเรื่องสัตว์ต่าง ๆ สัตว์ป่า เทพนิยาย คำกลอนง่าย ๆ เรื่องจริงที่เด็กเคยพบเห็นในชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับชีวิตในบ้าน และชีวิตในโรงเรียน

2.1.3.2 อายุ 9 ขวบ ยังชอบอ่านนิทานเรื่องสัตว์ต่าง ๆ อยู่ แต่ชอบเรื่องจริงมากกว่าที่จะให้สัตว์พูดได้ ชอบเรื่องผจญภัย ชอบนิทานเกี่ยวกับชนชาติต่าง ๆ

2.1.3.3 อายุ 10 ขวบ เด็กวัยนี้ไม่ต่างกับเด็กอายุ 9 ขวบบากนัก แต่เด็กชายจะชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องการค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ

2.1.3.4 อายุ 11 ปี เด็กชายยังคงชอบเรื่องผจญภัย และเพิ่มความสนใจในการค้นคว้าประดิษฐ์และวิทยาศาสตร์มากขึ้น ยังคงสนใจหนังสือเกี่ยวกับเครื่องยนต์กลไก หนังสือการ์ตูน เด็กหญิงชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในบ้าน สัตว์เลี้ยง เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ และเริ่มชอบเรื่องเกี่ยวกับรัก ๆ ใคร่ ๆ

2.1.3.5 อายุ 12 ปี เด็กชายชอบเรื่องที่มีการจบอย่างขมวดปมไว้ให้คิด ชอบอ่านหนังสือผจญภัย ประวัติศาสตร์ ชีวประวัติ กีฬา เด็กหญิงยังคงชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในบ้าน ในโรงเรียน ชอบเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ มากขึ้น เริ่มอ่านนวนิยายสำหรับผู้ใหญ่

2.1.3.6 อายุ 13 ปี เด็กชายยังคงชอบเรื่องเครื่องยนต์กลไก เรื่องเกี่ยวกับงานอดิเรก เด็กหญิงยังคงชอบนวนิยายสำหรับผู้ใหญ่ เริ่มชอบหนังสือคำประพันธ์ บทละคร

2.1.3.7 อายุ 14 ปี ภายใต้นี้จะอ่านหนังสือน้อยลง และเริ่มอ่านนิตยสารมากขึ้น เด็กชายเริ่มอ่านเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ บ้าง แต่ยังคงชอบอ่านเรื่องชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ การเดินทาง เครื่องยนต์ กลไก เด็กหญิงชอบเรื่องรักใคร่ที่สะท้อนอารมณ์ ชอบเรื่องที่แต่งเกินความเป็นจริง

2.1.3.8 อายุ 15 ปี ทั้งเด็กชายและเด็กหญิงเริ่มอ่านหนังสือตามความต้องการของโรงเรียนและสังคมของตน เด็กชายมักชอบเรื่องเกี่ยวกับวิชาการ งานอดิเรก และการทดลอง เด็กหญิงยังคงชอบนวนิยาย

2.1.3.9 อายุ 16-17 ปี ความสนใจในการอ่านเริ่มเป็นผู้ใหญ่ขึ้น จะมีความสามารถ ความต้องการและสนิยมเป็นของตนเอง สนใจเกี่ยวกับเรื่องของโลก ของสังคมและปัญหาส่วนตัวต่าง ๆ

2.1.4 การพัฒนาประสิทธิภาพในการอ่าน

การอ่านเป็นกิจกรรมเฉพาะบุคคล เกี่ยวข้องกับการใช้สายตาและสมองอย่างเป็นกระบวนการ การอ่านของผู้อ่านแต่ละคนจึงมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความสามารถในการอ่าน ความเข้าใจเรื่องที่อ่านและประสิทธิภาพในการอ่าน ความสามารถในการอ่านโดยทั่วไปกำหนดอย่างกว้าง ๆ ได้สองระดับ ได้แก่ “อ่านออก” หรือ “อ่านได้” ซึ่งเป็นการอ่านระดับต้น และการ “อ่านเป็น” หรือ “อ่านเก่ง” ซึ่งเป็นการอ่านระดับสูง (สุพรรณิ วราทร, 2545 : 24-50)

เนื่องจากในสังคมปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางวิทยาการแขนงต่าง ๆ มีสื่อการอ่านรูปแบบต่าง ๆ ทวีจำนวนขึ้นตลอดเวลา ผู้ที่อยู่ในสังคมจำเป็นต้องรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม การอ่านที่พึงประสงค์จึงต้องเป็นการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ คือ นอกจากต้อง “อ่านเป็น” หรือ “อ่านเก่ง” แล้ว ยังต้องเข้าใจสิ่งที่อ่านอย่าง

รวดเร็ว สามารถนำข้อมูล ความรู้และความคิดจากการอ่านไปใช้ประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่

2.1.4.1 องค์ประกอบของการอ่านที่มีประสิทธิภาพ

การอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถรับรู้และมีความเข้าใจสิ่งที่อ่านอย่างถูกต้องในเวลาอันรวดเร็ว และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ผู้อ่านต้องพัฒนาคุณสมบัติอันเป็นองค์ประกอบของการอ่าน ดังต่อไปนี้

1) การเป็นผู้อ่านที่ดี ผู้อ่านที่ดีหมายถึงผู้ที่มีพฤติกรรมการอ่านที่ดี คือ อ่านในลักษณะที่ถูกต้องทั้งทางกาย การใช้สายตา และการมีนิสัยการอ่านที่ดี

2) การมีความพร้อมในการอ่าน ความพร้อมในการอ่านหมายถึง ความตื่นตัวต่อข้อเท็จจริงหรือความคิดใหม่ ๆ มีความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และต้องการอ่านเพื่อรู้เรื่องที่ยังไม่รู้และขยายความรู้ในเรื่องที่รู้แล้วให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความพร้อมในการอ่านสังเกตได้จากคุณสมบัติ 4 ประการ ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ มีความรับรู้ รู้จักตนเอง และมีเป้าหมายความสนใจ

3) การมีทักษะการอ่าน การมีทักษะการอ่านหมายถึงการที่ผู้อ่านมีศิลปะหรือความชำนาญพิเศษด้านการอ่าน ทักษะการอ่านพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การอ่านเร็ว การอ่านเข้าใจ และการอ่านให้จำ

2.1.4.2 วิธีอ่าน

ในปัจจุบันสื่อการอ่านมีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้งรูปแบบและเนื้อหา เกินกว่าที่ผู้อ่านแต่ละคนจะสามารถติดตามข้อมูลข่าวสารหรืออ่านได้ตามที่ต้องการ การอ่านอย่างมีประสิทธิภาพนอกจากที่ผู้อ่านต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีวิธีอ่านที่เหมาะสม ซึ่งประกอบด้วย การรู้ความมุ่งหมายในการอ่าน และการอ่านเป็นขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) การรู้ความมุ่งหมายในการอ่าน เป็นองค์ประกอบประการหนึ่งของทักษะการอ่านเร็ว การอ่านเพื่อได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ผู้อ่านควรรู้ว่าอ่านเพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการอ่าน การรู้ความมุ่งหมายในการอ่านนอกจากช่วยให้มีสมาธิ ซึ่งจะทำให้อ่านได้เร็วและจำได้ด้วยแล้ว ในเบื้องต้นยังช่วยในการเลือกสรรสื่อการอ่านเพื่ออ่านด้วย ความมุ่งหมายในการอ่านที่สำคัญ ได้แก่ การอ่านเพื่อความรู้ การอ่านเพื่อศึกษา การอ่านเพื่อความคิด การอ่านเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์ การอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน และการอ่านเพื่อใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์

2) การอ่านเป็นขั้นตอน การอ่านโดยมีความมุ่งหมายที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เช่น เพื่อการศึกษา เพื่อการทำงาน และเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์ที่ต้องการประสิทธิภาพ ต้องปฏิบัติเป็นขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจสื่อการอ่าน การตรวจเนื้อหา การอ่านเพิ่มเติม การอ่านละเอียด และการอ่านทบทวน

2.1.4.3 กลวิธีในการอ่าน

การอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากผู้อ่านจะต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบของการอ่านที่ดีและอ่านอย่างเป็นขั้นตอนแล้ว ยังต้องใช้กลวิธีในการอ่านซึ่งจะทำให้การอ่านเป็นสิ่งที่สนุกสนานไม่น่าเบื่อ เกิดความเข้าใจดีและสามารถนำสิ่งที่อ่านไปใช้ได้อย่างคุ้มค่า กลวิธีในการอ่านที่ใช้ในการอ่านทุกความมุ่งหมายและใช้กับสื่อการอ่านได้ทุกประเภท ได้แก่ การอ่านผ่าน (Scanning) การอ่านข้าม (Skimming) การอ่านจับใจความ (Reading for main ideas) การอ่านสรุป และการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical reading) เป็นต้น

2.1.5 การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ

การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณเป็นทักษะการอ่านขั้นสูง หรือเรียกอีกอย่างก็คือการอ่านเป็น ซึ่งการอ่านในขั้นนี้ผู้อ่านต้องใช้สติปัญญาในการใคร่ครวญสิ่งที่อ่านอย่างพินิจพิจารณา เพื่อตัดสินประเมินค่าสิ่งที่อ่านได้ถูกต้องเที่ยงธรรม ดังที่ Bloom, B.S. (1956 : 26 – 29 อ้างถึงใน สุภากร ราชกรกิจ, 2532 : 9) กล่าวว่า การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ หมายถึง การอ่านที่ผู้อ่านมีความสามารถใช้ความคิดพิจารณาหาเหตุผล เข้าใจความหมาย และความคิดของผู้เขียนสามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาได้ การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณเป็นการอ่านอย่างละเอียดทุกตัวอักษร และเมื่ออ่านจบแล้วต้องแยกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นได้ แยกได้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ถ้าผิดก็ต้องทราบว่ามีผิดอย่างไร นอกจากนั้นผู้อ่านควรใช้ความคิดวิจารณ์ในเรื่องวิธีการเขียนว่าชอบหรือไม่ชอบ เพราะเหตุใด นอกจากนี้ จารึก พุพวง (2536 : 21) ยังได้กล่าวไว้ว่า “การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ หมายถึง การอ่านโดยใช้สติปัญญาพิจารณาตอบคำถาม สรุปสาระสำคัญ ตีความ และประเมินค่าข้อความหรือเรื่องราวที่อ่านได้เป็นอย่างดี โดยเข้าใจความหมายโดยนัยของถ้อยคำ อารมณ์ และความรู้สึกของผู้เขียน” ส่วนเบญจมาศ นวลอุไร (2538 : 14) กล่าวสรุปไว้ว่า การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ หมายถึง การอ่านที่ต้องใช้ความคิดวิจารณ์ญาณ ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล โดยใช้ความคิดเห็น หรือประสบการณ์ของผู้อ่านในการตัดสินประเมินค่าเรื่องราวนั้น ๆ เอง และสามารถแยกแยะความคิดเห็นออกจากข้อเท็จจริง

สรุปได้ว่า การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ หมายถึง การอ่านที่ผู้อ่านใช้ความคิดพิจารณาสิ่งที่อ่านอย่างรอบคอบ ถี่ถ้วน มีเหตุผล เพื่อวิเคราะห์หาคำตอบ สรุปสาระสำคัญ ทั้งเข้าใจความหมายโดยนัยของถ้อยคำ อารมณ์ จุดประสงค์ของผู้เขียน สามารถแยกแยะข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น และประเมินคุณค่าของสิ่งที่อ่านได้อย่างถูกต้องเที่ยงธรรม

การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณจึงเป็นการอ่านที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสติปัญญาให้รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา และรู้จักตัดสินประเมินค่าสารต่าง ๆ อย่างถูกต้องเที่ยงธรรม นำผลจากการอ่านไปใช้ให้เกิดประโยชน์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้เป็นอย่างดี

2.1.5.1 หลักและทักษะของการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ

การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ นอกจากจะเป็นการอ่านที่ต้องใช้สติปัญญา และประสบการณ์เดิมเป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์ ประเมินค่าแล้ว ยังจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์เพื่อใช้ในการพิจารณาสิ่งที่อ่านอีกด้วย ซึ่งหลักเกณฑ์และทักษะในการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ ผู้อ่านต้องมีความสามารถสูงในการวิเคราะห์เหตุผลของผู้เขียนที่เสนอผ่านมาทางตัวหนังสือ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินตัดสินเรื่องที่อ่านได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะปรากฏออกมาในพฤติกรรมต่อไปนี้

- 1) จำแนกประเภทของงานเขียนได้
- 2) สามารถแยกแยะส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงหรือข้อคิดเห็นได้
- 3) สามารถอธิบายความหมายของคำศัพท์ สำนวน อุปมา
- 4) ตัดสินได้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด
- 5) บอกจุดประสงค์ของผู้เขียนได้
- 6) จับแนวคิดหลักได้
- 7) จับน้ำเสียง หรือความรู้สึกของผู้เขียนได้

- 8) บอกโครงเรื่อง หรือสรุปเรื่องได้
- 9) ประเมินคุณค่าของเรื่องที่อ่านได้

2.1.5.2 ประโยชน์ของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

การอ่านอย่างมีวิจารณญาณมีประโยชน์อย่างมาก ทำให้ผู้อ่านได้มีโอกาสพัฒนาสมองเพื่อการคิด มีความคิดสร้างสรรค์ และกว้างไกล นอกจากนั้นการอ่านอย่างมีวิจารณญาณยังช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างถูกต้อง เพราะในขณะอ่านจะต้องคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งประเมินคุณค่าสิ่งที่อ่านควบคู่ไปด้วยทำให้ไม่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อโดยง่าย นอกจากนี้ การอ่านอย่างมีวิจารณญาณยังเสริมสร้างความรู้เพื่อใช้ในการศึกษา การประกอบอาชีพ และเสริมสร้างความบันเทิงใจอีกด้วย นอกจากนั้นการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ยังเสริมสร้างคุณสมบัติส่วนตัวให้เป็นคนรักเหตุผล รักความเป็นธรรม มีความรอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้จักไตร่ตรองตรวจสอบอย่างละเอียด รู้จักตัดสินใจ และรู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีที่เหมาะสม และได้ผลดี

ดังนั้น สรุปได้ว่า การอ่านอย่างมีวิจารณญาณช่วยให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง และนำความคิด คติธรรมที่ได้มาประกอบกับประสบการณ์ทำให้เกิดความคิดกว้างไกล ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ช่วยให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงเพราะผู้อ่านไม่ใช่จะรับเฉพาะความคิดของผู้เขียนเท่านั้น ผู้อ่านจะต้องนำความคิดของผู้เขียนมาประกอบกับความคิดของตนเอง ทำให้เกิดความคิดใหม่ซึ่งนำไปใช้ประโยชน์ได้ เมื่อการอ่านอย่างมีวิจารณญาณมีประโยชน์ดังที่กล่าวมานี้ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องฝึกฝนการอ่านอย่างมีวิจารณญาณอยู่เสมอ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความคิดพิจารณาเหตุผลมาตัดสินเรื่องราวที่อ่านได้ถูกต้อง

2.1.5.3 ทฤษฎีและรูปแบบการอ่าน SQ3R

Deese, J, & Deese, E.K. (1979 : 42 อ้างถึงใน ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542 : 169) กล่าวว่าวิธีการอ่านแบบ SQ3R นี้เริ่มโดยฟรานซิส พี โรบินสัน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านที่มหาวิทยาลัยโอไฮโอ ได้ศึกษาเทคนิคการอ่านและแนะนำวิธีการอ่านให้กับนักศึกษาจนประสบผลสำเร็จเป็นเวลานาน นอกจากนั้นยังสรุปออกมาเป็นสูตร หรือวิธีการอ่านสั้นๆเพื่อให้จำง่ายคือ Survey Q3R หรือ SQ3R มี 5 ขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

1) Survey (S) ขั้นสำรวจ หมายถึง การสำรวจหนังสือ ดูชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ คำนำ เพื่อดูจุดมุ่งหมาย และแนวคิดของผู้แต่ง สำรวจสารบัญ ดัชนี อภิธานศัพท์ ภาคผนวก บทสรุป แบบฝึกหัด เพื่อตรวจสอบสาระที่ปรากฏอยู่ในหนังสือทุกที่ และอ่านสำรวจเนื้อเรื่องทั้งหมดอย่างรวดเร็ว

2) Question (Q) ขั้นตั้งคำถาม หลังจากการอ่านอย่างสำรวจแล้วตั้งคำถาม ถามตัวเองว่าสิ่งที่ต้องการทราบคืออะไร และตั้งคำถามจากเนื้อเรื่องที่อ่านตามลำดับหัวข้อเรื่องในแต่ละย่อหน้า

3) Read (R1) ขั้นอ่านอย่างรอบคอบ เป็นการอ่านอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อจับใจความสำคัญในแต่ละย่อหน้า ชีตเส้นใต้เฉพาะส่วนที่สำคัญ ให้ความสนใจคำ วลี หรือประโยคที่พิมพ์ตัวเอนหรือตัวหนา การอ่านในขั้นนี้อ่านเพื่อตอบคำถามที่ผู้อ่านตั้งไว้ หากข้อความใดไม่เข้าใจให้บันทึกไว้เพื่อถามผู้สอน

4) Recite (R2) ขั้นจดจำ เมื่อเข้าใจคำตอบและเนื้อเรื่องจากการอ่านแล้ว ควรพยายามจดจำข้อความที่สำคัญโดยการจดบันทึกย่อหรือชีตเส้นใต้เพื่อเตือนความจำของ

ตนเอง และพยายามถามตนเองว่าการอ่านครั้งนี้ได้ความคิดอะไรใหม่ๆ บ้าง ทดสอบความจำโดยการปิดหน้ากระดาษแล้วดูบันทึกที่เขียนไว้ว่าจำได้หรือไม่ ถ้าตอบไม่ได้ให้ทบทวนคำถาม คำตอบ และห้องจำจากความเข้าใจ

5) Review (R3) ขั้นทบทวน เป็นการทบทวนเรื่องราวทั้งหมดจากการอ่านบันทึกย่อ และทำบันทึกย่อจากความจำว่าถูกต้องหรือไม่ ทบทวนจุดสำคัญใหญ่ๆ และจุดสำคัญรองลงมาอีกครั้งหนึ่ง

สรุปได้ว่า การอ่านแบบ SQ3R เป็นการอ่านวิธีหนึ่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้อ่านให้สูงขึ้นจนถึงการอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ มีขั้นตอนการอ่าน 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การอ่านสำรวจ การตั้งคำถาม การอ่านอย่างรอบคอบ การจำจำหรือท่องจำ และการทบทวน

2.1.6 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับนิสัยรักการอ่าน

เชริซา ใจแผ้ว (2532 : 98) ได้สรุปเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการอ่านพอจะกล่าวได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางกายหรือวุฒิภาวะ
2. องค์ประกอบทางด้านสติปัญญา
3. องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมและอารมณ์
4. องค์ประกอบด้านความสามารถจากการจำแนกความแตกต่างของการเห็นหรือความสามารถในการรับรู้ภาพที่เห็น
5. องค์ประกอบด้านการจำแนกภาพด้วยสายตา จำแนกด้วยหูและการจำรูปคำ
6. องค์ประกอบด้านความสนใจและแรงจูงใจ
7. องค์ประกอบด้านฐานะ เศรษฐกิจ สังคม
8. องค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในตนเอง

อาทิตยา เผ่าพงษ์ (2553 : 21) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอ่านที่สำคัญคือบรรยากาศในห้องเรียน ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการอ่าน เริ่มต้นจากการจัดโต๊ะที่นักเรียนสามารถนั่งเป็นกลุ่มเพื่อร่วมกันคิดและเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่แต่ละคนได้อ่านมา นอกจากนี้ ครูควรจัดมุมการเรียนรู้ภายในห้องอย่างหลากหลาย สามารถมองเห็นหนังสือได้ชัดเจนและเป็นระเบียบ มีปริมาณหนังสือและประเภทของหนังสือครอบคลุมความสนใจของเด็ก และภายในห้องเรียนควรมีเบาะหรือเก้าอี้ที่นุ่มนวลด้วยเพื่อจูงใจให้เด็กอยากเข้ามานั่งอ่านหนังสือ

นอกจากนี้ แม้นมาส ขวลิต (2544: 77) ได้กล่าวว่า การอ่านควรเป็นกิจกรรมประจำวัน เป็นกิจกรรมต่อเนื่องไปตลอดชีวิต จนเกิดนิสัยรักการอ่าน นิสัยรักการอ่านในแต่ละบุคคลจะพัฒนาขึ้นมาได้ต้องปฏิบัติอยู่เป็นเนืองนิตย์ ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีสมาคมเกี่ยวกับการอ่านชื่อว่า สมาคมสากลเพื่อการอ่าน (International Reading Association) เริ่มต้นโดยนักการศึกษาชาวอเมริกันที่สำนักงานใหญ่อยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีสมาชิกอยู่ในประเทศต่างๆ หลายประเทศ ประเทศไทยก็มีสมาคมพัฒนาการอ่านเป็นสมาชิก วัตถุประสงค์ของสมาคมนี้ก็คือ ส่งเสริมพัฒนาการอ่าน ซึ่งสอดคล้องกับอัจฉรา ประดิษฐ์ (2550 : 15) กล่าวว่า การสร้างนิสัยรักการอ่านแก่เด็ก เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัย และปลูกฝังอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานหลายปี เพื่อให้เป็นนิสัยที่

หยั่งรากลึกในพฤติกรรมของเด็กจนกลายเป็นสิ่งที่ทำโดยอัตโนมัติราวกับการหายใจ ซึ่งจะสร้างนิสัยเช่นนี้ได้ หมายความว่ากลวิธีในการสร้างนิสัยต้องเป็นกลวิธีที่ทำให้เด็กเกิดความประทับใจแบบฝังลึก เพราะสำหรับเด็กโดยเฉพาะเด็กเล็กหากประทับใจในสิ่งใดแล้ว จะเป็นความทรงจำที่ฝังใจไปจนตาย หรือแม้แต่ประทับใจไปชั่วชีวิต และดังที่วันทนา เมืองจันทร์ (2547 : 28) กล่าวว่า การมีนิสัยรักการอ่านเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาสะสมมากกว่าการบังคับ ควรกำหนดให้เด็กๆ ได้ฝึกฝนให้รักการอ่านไปพร้อมๆ กับการถูกฝึกให้หัดอ่านต่อมาเขาจะกลายเป็นนักอ่านที่ดี วิธีการต่อไปนี้ 2 วิธีที่จะช่วยให้เด็กเป็นนักอ่านที่ดี คือ 1) พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครูต้องอ่านให้เด็กฟังก่อน ตั้งแต่เขายังไม่เป็น และ 2) ต้องกระตุ้นให้เด็กได้ฝึกอ่านเองโดยอิสระ

ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุด แต่มีบทบาทที่ยิ่งใหญ่ในการส่งเสริมการสร้างนิสัยรักการอ่าน เพราะเป็นสถาบันแรกที่จะปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่เด็กๆ บุคคลในครอบครัวไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ปกครอง ล้วนมีบทบาทในการส่งเสริมให้ลูกหลานรักการอ่าน โดยเริ่มต้นจากการอ่าน “หนังสือสำหรับเด็ก” หรือ “หนังสือนิทาน” ให้เด็กฟังเพราะหนังสือเหล่านี้จะมีถ้อยคำและจังหวะที่ไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล และมีภาพประกอบสีสันสวยงามเป็นสิ่งกระตุ้นความสนใจเด็กได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญครอบครัวจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้สัมผัสกับ “การอ่าน” อยู่เสมอในชีวิตประจำวัน พ่อแม่หรือบุคคลในครอบครัวต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแล้วเด็กก็จะซึมซับนิสัยรักการอ่านตั้งแต่เด็ก (มีเดีย จูฬา, 2549 : 14)

การปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ไม่สามารถจะปลูกฝังได้ในระยะเวลาสั้น การสร้างนิสัยรักการอ่านให้ได้ผลนั้นจะต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็กโดยพ่อแม่ผู้ปกครองและครูเป็นผู้ปลูกฝัง ตลอดจนจัดสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีอิทธิพลให้เป็นปัจจัยส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน การสร้างนิสัยรักการอ่านมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ซึ่งจะต้องเริ่มจากการสร้างความสนใจในการอ่านของเด็ก และส่งเสริมการอ่านตั้งแต่ก่อนเข้าโรงเรียนในปัจจุบันวิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว มีนักวิทยาศาสตร์ นักจิตวิทยา นักการศึกษา และนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเด็กทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหลายคนได้ค้นพบว่า การสร้างความสนใจในการอ่านมีความสำคัญมาก ควรเริ่มตั้งแต่ขณะที่เป็นทารก อยู่ในครรภ์ของมารดาจึงจะได้ผลดีต่อสมองของเด็กทารก และเมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาก็ต้องปลูกฝังและสร้างความสนใจในการอ่านไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมีนิสัยรักการอ่าน เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน ประสบความสำเร็จในชีวิต ในหน้าที่การงาน และมีนิสัยรักการอ่านไปจนชั่วชีวิตและได้อธิบายถึงองค์การที่มีบทบาทในการสร้างนิสัยรักการอ่าน (ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542 : 55) ดังต่อไปนี้

1. บ้านหรือครอบครัว การสร้างความสนใจในการอ่านต้องเริ่มที่บ้านก่อน บ้านเป็นสถานที่ที่เด็กจะเรียนรู้ได้ทั้งวัน ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดคือพ่อแม่ (โดยเฉพาะแม่) ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ และพี่เลี้ยง การเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก สามารถเริ่มได้ตั้งแต่การพัฒนาทารกในครรภ์มารดาเป็นการเตรียมความพร้อมทั้งสมองและอารมณ์ เพื่อการเรียนรู้และการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย

2. โรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญรองจากครอบครัวที่จะต้องให้ความรักและความอบอุ่นเหมือนบ้าน รวมทั้งการเสริมสร้างความสนใจในการอ่าน โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างนิสัยรักการอ่าน ตลอดจนสร้างความสามารถหรือทักษะในการอ่านกับเด็กตามลำดับ ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในเรื่องการอ่าน โดยตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการอ่าน สนับสนุนให้มีห้องสมุดที่ได้มาตรฐานขึ้นในโรงเรียนและจัดให้มีมุมหนังสือในห้องเรียน โดยจัดสรรงบประมาณสำหรับห้องสมุดในการจัดซื้อหนังสือและวัสดุการ

อ่านรูปแบบต่างๆ อย่างเหมาะสมและพอเพียง นอกจากนี้ โรงเรียนควรจัดหาบรรณารักษ์ห้องสมุดที่มีความรู้ทางวิชาชีพมาบริหารจัดการห้องสมุด ให้ห้องสมุดมีทรัพยากรสารสนเทศได้มาตรฐาน สามารถสนับสนุนการเรียนการสอน และส่งเสริมการอ่านของนักเรียนในแต่ละระดับอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างสภาพแวดล้อมที่เชิญชวนให้ครูและนักเรียนเข้ามาใช้ห้องสมุด จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนเข้าไปอ่านหนังสือในห้องสมุด จัดนิทรรศการหมุนเวียนตามวันสำคัญต่างๆ อยู่ตลอดเวลา การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มีส่วนช่วยสำคัญที่ดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านอยากเข้าไปอ่านในห้องสมุดเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ห้องสมุดต้องจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการอ่านอย่างสม่ำเสมอ โดยบรรณารักษ์อาจเป็นผู้ดำเนินการเองหรือจัดร่วมกับครูในโรงเรียน ทั้งนี้ อาจจัดในชั้นเรียน ห้องสมุด ห้องประชุม หรือกลางแจ้ง เป็นต้น การร่วมมือระหว่างครูและบรรณารักษ์มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยปลูกฝังนิสัยรักการอ่านในเด็ก เช่น ครูผู้สอนที่นำกิจกรรมการอ่านของห้องสมุดมาช่วยในการสอน จะทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ช่วยให้เด็กเข้าใจในเรื่องที่สอนได้อย่างรวดเร็วและช่วยสร้างทักษะการอ่านของเด็ก

3. ชุมชน มีบทบาทในการส่งเสริมการอ่านด้วยการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ และห้องสมุดประชาชน เพื่อบริการการอ่านให้แก่ชุมชน บางชุมชนอาจจะจัดห้องสมุดประชาชนสำหรับเด็กโดยเฉพาะ นอกจากห้องสมุดประชาชนแล้ว หอสมุดแห่งชาติก็มีบทบาทในการส่งเสริมการอ่านให้กับเด็ก มีห้องอ่านหนังสือสำหรับเด็ก มีห้องกิจกรรม มีชั่วโมงเล่านิทาน เล่าเรื่องหนังสือ มีการจัดกิจกรรมและการจัดนิทรรศการเนื่องในวันสำคัญต่างๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้น นิสัยรักการอ่านเกิดขึ้นได้จากการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยให้เด็กรักการอ่านทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน สภาพแวดล้อมที่บ้านเกิดได้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว เช่น การได้อ่านหนังสือร่วมกันพูดคุยและแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่อ่าน การที่ลูกได้เห็นพ่อแม่ได้อ่านเป็นประจำ การให้ของรางวัลเป็นหนังสือและการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้ลูกเลือกหนังสือเอง สำหรับสภาพแวดล้อมที่โรงเรียนก็มีส่วนสำคัญยิ่งในการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน ครูมีบทบาทเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่การเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนในเรื่องการอ่าน การจัดการเรียนการสอนที่ต้องใช้ทรัพยากรสารสนเทศจากห้องสมุด ในห้องเรียนมีมุมหนังสือ เพื่อให้นักเรียนได้อ่านเมื่อต้องการ รวมทั้งมีห้องสมุดที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน พร้อมทั้งมีบรรณารักษ์วิชาชีพที่จะทำงานร่วมกับครูผู้สอนที่จะส่งเสริมการอ่าน

การอ่านเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้และการพัฒนาสติปัญญาของคนในสังคม การอ่านทำให้เกิดการพัฒนาด้านสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม และค่านิยมต่างๆ รวมทั้งช่วยในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต พัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต การอ่านจึงมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างยิ่ง ความเป็นจริงการอ่านไม่ได้มีความสำคัญต่อนักเรียนหรือนักศึกษาเท่านั้น แต่บุคคลทั่วไปก็อาจแสวงหาความรู้ได้ด้วยการอ่าน การอ่านเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้ ผู้อ่านมากย่อมรู้มาก และถ้านำความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์ต่อสังคม สังคมนั้นย่อมมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาไปในทางที่ถูกที่ควรอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการปลูกฝังให้รักการอ่านตั้งแต่เยาว์วัย จึงเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อีกทั้งการอ่านยังเป็นหัวใจของการจัดกิจกรรมทั้งหลายในการเรียนการสอนและมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จ การอ่านเป็นทักษะที่สำคัญอันจะส่งผลต่อการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยเฉพาะระดับประถมศึกษาหากเริ่มต้นดี รากฐาน

การอ่านของเด็กก็จะดี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 : 1 อ้างถึงใน พิทยาแสงสว่าง, 2551 : 1)

2.2 การส่งเสริมการอ่าน

โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งด้านวิทยาการ ความคิด สังคมและสภาพแวดล้อมมนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องแสวงหาความรู้และติดตามข่าวสาร เพื่อสามารถดำรงตนในสังคมอย่างเหมาะสม การอ่านเป็นวิธีหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ามีความสำคัญและมีผลดีในการสนองความจำเป็นพื้นฐานนี้ กว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาจึงได้มีกิจกรรมด้านหนังสือและการอ่านอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับชุมชน ระดับชาติและระหว่างประเทศ เพื่อให้สมาชิกในสังคมมีความสามารถในการอ่าน มีสื่อการอ่านที่เหมาะสมและมีนิสัยรักการอ่าน (สุพรรณิ วราทร, 2545 : ค)

การส่งเสริมการอ่าน คือ การกระตุ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านสนใจการอ่าน จนกระทั่งมีนิสัยรักการอ่าน และได้พัฒนาการอ่านจนกระทั่งมีความสามารถในการอ่าน นำประโยชน์จากการอ่านไปใช้ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการอ่านทุกประเภท

2.2.1 นโยบายการส่งเสริมการอ่าน

เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2552 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้การส่งเสริมการอ่านเป็นวาระแห่งชาติเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกำหนดให้วันที่ 2 เมษายน ของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นวัน **“รักการอ่าน”** โดยมีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2552)

1. กำหนดให้การอ่านเป็นวาระแห่งชาติ
2. กำหนดให้วันที่ 2 เมษายน ของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นวันรักการอ่าน
3. กำหนดให้ปี 2552-2561 เป็นทศวรรษแห่งการอ่านของประเทศ
4. กำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการอ่านเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน เป็นกลไกขับเคลื่อนการส่งเสริมการอ่านให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

โดยได้กำหนดเป้าหมายในการดำเนินการ เพื่อให้คนไทยได้พัฒนาความสามารถในการอ่านและการรู้หนังสือ ภายในปี พ.ศ.2555 ดังนี้

1. ประชากรวัยแรงงานที่เป็นผู้รู้หนังสือในระดับใช้งานได้ในชีวิตประจำวัน เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 97.21 เป็นร้อยละ 99
2. ประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สามารถอ่านออกเขียนได้มีเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 92.64 เป็นร้อยละ 95
3. ค่าเฉลี่ยในการอ่านหนังสือของคนไทย เพิ่มขึ้นจากปีละ 5 เล่ม เป็นปีละ 10 เล่มต่อคน
4. แหล่งการอ่านได้รับการพัฒนาและเพิ่มจำนวนให้สามารถจัดบริการได้ครอบคลุมทุกตำบล/ชุมชน อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

5. การสร้างภาคีเครือข่ายการอ่านเพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ 3 ด้านหลักในการผลักดันให้การส่งเสริมเป็นวาระแห่งชาติเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

1. การพัฒนาคนไทยให้มีความสามารถในการอ่าน โดยรณรงค์การอ่านเขียนภาษาไทย ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทย รวมทั้งบริหารจัดการและสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านของคนไทย

2. พัฒนาคนไทยให้มีนิสัยรักการอ่าน โดยปลูกฝังและสร้างทัศนคติคนไทยให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการอ่านหนังสือและสื่อทุกรูปแบบ ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการเป็นภาคีเครือข่ายส่งเสริมการอ่าน และกำหนดมาตรการจูงใจให้ภาคีเครือข่ายร่วมส่งเสริมการอ่านในสังคมไทย

3. สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการส่งเสริมการอ่าน โดยแสวงหาภาคีเครือข่ายในการเสริมสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม พัฒนาและเพิ่มจำนวนแหล่งการเรียนรู้ให้สามารถจัดบริการได้ครอบคลุมทุกตำบล/ชุมชน อย่างทั่วถึง ทันสมัย และมีคุณภาพ เพื่อทำให้การอ่านเป็นที่สนใจมากขึ้น

จากยุทธศาสตร์การส่งเสริมการอ่านดังกล่าว รัฐบาลจึงได้กำหนดแผนงานส่งเสริมการอ่านเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังต่อไปนี้

แผนงานที่ 1 รณรงค์ส่งเสริมการอ่าน เพื่อประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ประชาชน เห็นความสำคัญของการอ่าน เกิดนิสัยรักการอ่านมากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการอ่าน

แผนงานที่ 2 เพิ่มสมรรถนะการอ่าน เพื่อที่จะพัฒนาทักษะการอ่านของเยาวชนไทย ให้อ่านออกเขียนได้เพื่อการเรียนภาษาไทยให้สัมฤทธิ์ผล รวมถึงการพัฒนาการอ่านของพ่อแม่ ซึ่งจะส่งผลต่อลูก นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเป็นสื่อประเภทต่าง ๆ ด้วย

แผนงานที่ 3 สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการอ่าน เพื่อพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ที่สนับสนุนและส่งเสริมการอ่านของประชาชนไทย ได้แก่ แหล่งเรียนรู้การอ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ หลักสูตรการเรียนการสอนด้านการอ่าน รวมไปถึงการพัฒนาครูและบรรณารักษ์ ให้เป็นนักส่งเสริมการอ่าน

แผนงานที่ 4 เครือข่ายความร่วมมือการอ่าน เพื่อสร้างและพัฒนาศักยภาพ และขยายภาคีเครือข่ายการทำงานด้านการส่งเสริมการอ่าน เพื่อนำไปสู่การสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการอ่านที่ดีขึ้น

แผนงานที่ 5 แผนงานวิจัยและพัฒนาการอ่าน เพื่อศึกษา วิจัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการอ่านของประเทศไทย และนานาชาติ โดยผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้จะนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาเทคนิควิธีการส่งเสริมการอ่าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านการอ่านของประชากรไทยต่อไป

2.2.2 กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน

กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน คือ การกระทำต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจในการอ่าน เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการอ่าน เกิดความเพลิดเพลินในการอ่าน พยายามพัฒนาการอ่านของตนให้ถึงระดับการอ่านเป็นและอ่านจนเป็นนิสัย กิจกรรมส่งเสริมการอ่านจะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.2.2.1 **เข้าใจ** บุคคลที่เป็นเป้าหมาย อาจเป็นคนเดียว หรือกลุ่มคนหรือคนทั่วไป ให้เกิด **ความอยากอ่านหนังสือ** โดยเฉพาะหนังสือที่มีคุณภาพตามที่ประสงค์ หรือที่ผู้จัดกิจกรรมเห็นว่าควรอ่าน กิจกรรมจะชี้ให้เห็นว่าการอ่านเป็นสิ่งจำเป็น มีความสำคัญ มีประโยชน์ต่อบุคคล และสังคมนานาประการ

2.2.2.2 **สนใจ** ให้บุคคลที่เป็นเป้าหมายเกิดความพยายามที่จะอ่านให้ **แตกฉาน** เพื่อจะได้รู้เรื่องราวอันน่ารู้ น่าสนุก ที่มีอยู่ในหนังสือตามที่ผู้จัดกิจกรรมนำมากล่าว นอกจากจะเป็นประโยชน์แล้ว ยังเกิดความรู้สึกว่าความพยายามอ่านให้เข้าใจถ่องแท้นั้นคุ้มค่า ให้ความรู้สึกอิสระเสรี ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นให้ช่วยอ่าน ช่วยตีความหมาย ซึ่งบางครั้งอาจคลาดเคลื่อนได้ เห็นความจำเป็นที่จะต้องฝึกฝนการอ่านและการใช้คู่มือช่วยการอ่าน เช่น พจนานุกรม ศัพท์วิชาเฉพาะ เป็นต้น ไม่เกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ที่จะต้องต่อสู้เอาชนะตนเองให้อ่านหนังสือให้ได้

2.2.2.3 **กระตุ้น** แนะนำ ให้อยากรู้อยากเห็น เรื่องราวต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือมากมายหลายอย่าง อยากมองดูให้รอบและรู้สึกซึ้ง เปิดความคิดให้กว้าง เมื่ออ่านเรื่องหนึ่งแล้วก็อยากอ่านอีกเรื่องหนึ่งต่อไป มีความรู้สึกว่าการอ่านเป็นกิจกรรมประจำวันที่จะขาดเสียมิได้ เกิดความรู้สึกว่าหนังสือท้าทายให้อ่าน ให้วิจารณ์ ให้ประเมินค่า ให้อยากนำเอาความรู้ที่ได้รับไปใช้อยากเขียนหนังสือทำนองเดียวกันนี้ให้ดีกว่าเล่มที่อ่าน เหล่านี้เป็นต้น

2.2.2.4 **สร้างบรรยากาศการอ่าน** ขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน และในสังคมนอกจากกิจกรรมจะเข้าใจ สนองใจให้อ่าน และกระตุ้นให้เกิดความคิดให้กว้างแล้วกิจกรรมส่งเสริมการอ่านจะเกี่ยวข้องกับการผลิตวัสดุการอ่านให้เหมาะสม **การสร้างและปรับปรุง** แหล่งวัสดุการอ่านให้มีเพียงพอ การบูรณาการการอ่านเข้าไว้ในการเรียนการสอน และในการตัดสินใจเพื่อดำเนินการต่างๆ

2.2.3 ทำไมจึงต้องมีกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน

2.2.3.1 การอ่านมิใช่ทักษะที่เกิดเองตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้สามารถเรียนรู้เรื่องต่างๆ ที่มีการบันทึกไว้ด้วยตัวหนังสือในภาษาแต่ละภาษา (บางภาษาก็ไม่มีตัวหนังสือ ต้องอาศัยตัวหนังสือของชนชาติอื่น) ต้องเรียนจึงจะรู้ตัวอักษร และต้องอ่านคำเขียนหรือคำที่ตีพิมพ์ สำหรับบางคนการเรียนอ่านเป็นการยาก ต้องอาศัยการแนะนำ สอนฝึกฝนด้วยตนเอง และมีโอกาสได้อ่าน การที่จะรู้หนังสือให้ความรู้และความเพลิดเพลินอย่างไร ก็ต้องหัดอ่านให้ได้แตกฉานก่อนถึงเวลานั้น จะต้องมิใช่บอกให้รู้หนังสือจะให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างไรบ้าง ในระยะแรกเริ่มการเรียนอ่าน หรือแม้ก่อนหน้าการเรียนอ่าน จะต้องมีการแนะนำให้รู้จักหนังสือ เข้าใจให้เกิดความอยากอ่าน

2.2.3.2 การอ่านเป็นพฤติกรรมการสื่อสารและรับสารอย่างหนึ่ง พฤติกรรมเช่นนี้จะเจริญงอกงามเมื่อมีผู้กระทำมากกว่าหนึ่งคน เพื่อส่งสาร รับสาร ย่อยสาร สนองตอบสาร พัฒนาสาร และกระจายหรือส่งสารต่อไป เป็นวงจรดังนี้ กิจกรรมส่งเสริมการอ่านเป็นการกระทำที่มีผู้เกี่ยวข้องอย่างน้อยสองคน คือ ผู้จัดกิจกรรมหนึ่งคน และเป้าหมายหนึ่งคน หนึ่งคนที่เป็นเป้าหมาย อาจมีการรับ

สาร พัฒนาสาร และกระจายไปสู่กลุ่มคนที่ได้ กิจกรรมส่งเสริมการอ่านส่วนใหญ่ที่จัดโดยหน่วยราชการ มีกลุ่มบุคคลเป้าหมาย ดังนั้น จึงมีความรู้สึกร่วม หรือรู้สึกว่าจะต้องแข่งขันเพื่อให้ได้ดีที่สุด

2.2.3.3 ผู้ที่อ่านหนังสือแตกฉานแล้ว และสังคมที่ประกอบด้วยผู้อ่านที่พัฒนาการอ่านไปมากแล้ว ก็ยังมีความอยากรู้เรื่องราวต่างๆ ให้มากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นไปอีก ยังต้องการการกระตุ้นหรือแนะนำให้ทราบถึงแหล่งวัสดุการอ่านหนังสือมากมาย อยากรู้ว่า มีหนังสือใหม่ๆ ในเรื่องนั้นเรื่องนี้ อีกหรือใหม่บางครั้งถ้าเกิดความพอใจว่า ได้อ่านมากแล้ว รู้มากแล้ว ความพอใจเช่นนี้เป็นอันตราย เพราะจะปิดกั้นความเจริญทางสติปัญญา ความรู้ของตนเอง ปิดตนเองอยู่ในสมอของตนเองเท่านั้น จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านเพื่อรักษาความสนใจในการอ่านให้ต่อเนื่อง เป็นการเปิดทางเพื่อพัฒนาตนเองจนตลอดชีวิต

2.2.4 เป้าหมายของการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน

เป้าหมายของการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านอาจแบ่งได้ 2 เป้าหมาย คือ เป้าหมายบุคคลและเป้าหมายระดับพัฒนาการอ่าน

2.2.4.1 เป้าหมายบุคคล บุคคลในที่นี้ จะเป็นหนึ่งคน หรือกลุ่มคนหรือประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับความรู้และระดับความสามารถในการอ่านการกำหนดเป้าหมายบุคคล อาจกำหนดได้ทั้งในวงกว้างและวงแคบ ถ้ากำหนดในวงกว้าง เช่น ประชาชนทั่วประเทศ ก็ต้องเลือกกิจกรรมที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ง่าย รับสารได้ และต้องใช้สารทางไกล เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ ฯลฯ ตัวอย่างกิจกรรมที่กำหนดกลุ่มเป้าหมายในวงกว้างและใช้วิทยุกระจายเสียง เช่น การอ่านหนังสือทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมุ่งให้ถึงผู้ฟังโดยทั่วไป การอ่านหนังสือทางวิทยุกระจายเสียงของวิทยุศึกษา มุ่งกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง แต่จำกัดเฉพาะนักเรียน ดังนั้นเป็นต้น

1) เพื่อให้กิจกรรมที่จัดขึ้นเหมาะสมกับเป้าหมาย และเกิดประโยชน์แก่เป้าหมายอย่างแท้จริง ก่อนกำหนดลักษณะและประเภทกิจกรรม ควรศึกษาเป้าหมายบุคคลให้ถ่องแท้เสียก่อน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ อายุ เพศ ความสามารถในการอ่าน อาชีพ ความสนใจ ถิ่นที่อาศัย วัฒนธรรมประจำถิ่น รายได้ ปัญหา ฯลฯ ศึกษาข้อมูลกว้างๆ จากสำมะโนประชากร รายงานของจังหวัด ท้องถิ่น หน่วยราชการ จัดทำแฟ้มไว้โดยเฉพาะ เพิ่มเติมข้อมูลที่รับมาใหม่จากเอกสารของทางราชการ จากข่าวในหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ถ้ามีการวิจัยเกี่ยวกับการอ่าน การใช้สื่อมวลชนหรือเรื่องคล้ายคลึงกันนี้ ก็เก็บรวบรวมไว้ สำหรับเป้าหมายที่เป็นคนเดียวหรือกลุ่มคน ก็ควรจัดทำแฟ้มข้อมูลไว้เช่นเดียวกัน

2) นอกจากศึกษาข้อมูลในรูปเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ เกี่ยวกับบุคคลที่เป็นเป้าหมายแล้ว การศึกษาด้วยตนเองให้รู้จักบุคคล ก็ช่วยให้การจัดกิจกรรมได้ผลดี สถิติและข้อมูลต่างๆ ในเอกสารเป็นเพียงตัวเลขและตัวหนังสือซึ่งผู้อื่นรวบรวมไว้ แม้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคคลแต่ละกลุ่มซึ่งได้รับทราบจากผู้อื่น ก็ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าได้เข้าใจความต้องการของคนเหล่านั้นได้ดี ดังนั้น ความพยายามทำความเข้าใจด้วยตนเอง ด้วยการพูดจาปราศรัยการเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มจะเป็นโอกาสให้รู้จักบุคคลเป้าหมายดียิ่งขึ้น สามารถจะจัดกิจกรรมได้ตรงตามความต้องการและความสนใจ

3) ความต้องการและความสนใจของคนแต่ละเพศ แต่ละวัย แต่ละระดับ และพื้นความรู้ แม้จะมีความคล้ายคลึงกันบางส่วน ก็ยังมีความแตกต่างกัน การอ่านหนังสือจิตวิทยา

เกี่ยวกับคนเหล่านี้ช่วยเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม การออกแบบสอบถามความต้องการเป็นครั้งคราวก็จะทำให้รู้ความต้องการและความสนใจได้ดี

2.2.4.2 เป้าหมายของการอ่าน

1) เป้าหมายของการอ่าน หมายถึง ระดับของการพัฒนาการอ่านที่ประสงค์จะให้บรรลุ เช่น จูงใจให้รักการอ่าน ให้อยากอ่านให้ออก ให้เห็นคุณประโยชน์ของการอ่าน กระตุ้นให้พยายามอ่านให้แตกฉาน อ่านให้เป็น เห็นความจำเป็นว่าควรพยายามอ่านอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ ประเมินค่าสิ่งของที่อ่าน และสามารถนำความรู้จากการอ่านไปใช้ประโยชน์ได้ ให้สามารถมีส่วนร่วมสร้างสังคมการอ่านได้ เป็นต้น

2) การกำหนดเป้าหมายของการอ่าน ต้องพิจารณาพื้นฐานความรู้ทักษะในการอ่าน และวัยของบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นอย่างไรณนั้น ควรกำหนดระดับการพัฒนาระดับใด บุคคลที่เป็นเป้าหมายจึงจะสามารถพัฒนาการอ่านของเขาให้ถึงระดับได้ สำหรับเด็กเริ่มอ่านเพิ่งเรียนรู้คำ เป้าหมายของการพัฒนาก็ควรเป็นเพียงสร้างความเพลิดเพลิน ในถ้อยคำ ไพเราะ ให้รู้ว่คำในหนังสือมีความเชื่อมโยงกับคำพูด ในหนังสือมีเรื่องสนุกและอาจอ่านได้ไม่ยากนัก

3) บันไดแห่งการอ่าน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญในการอ่านได้กำหนดไว้มี 3 ขั้น คือ อ่านออก อ่านได้ และอ่านเป็น อาจแยกออกไปให้ละเอียดกว่านั้นก็ได้ คือ **อ่านออก** ผสมสระพยัญชนะได้ พอรู้ความหมายของคำในหนังสือ ผสมอักษรเป็นคำได้ **อ่านแตกฉาน** เมื่อเห็นคำในหนังสือ ก็อ่านได้คล่องแคล่ว รู้ความหมายของคำและข้อความสั้นๆ บางคำอาจไม่เข้าใจความหมายแต่อ่านออกเสียงได้ จับความหมายของประโยค ข้อความ และประเมินว่าความคิดเห็นของผู้เขียนผิดถูกอย่างไร ข้อมูลในหนังสือถูกต้องหรือคลาดเคลื่อน **อ่านสังเคราะห์** สามารถใช้ประโยชน์จากการอ่านได้

2.2.5 ผู้จัดการกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน

2.2.5.1 ผู้จัดการกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ได้แก่ ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องในการสอนอ่านภาษา และสอนวิชาต่างๆ ในสถานศึกษาทุกระดับ บรรณารักษ์ และครูบรรณารักษ์ในห้องสมุดประเภทต่างๆ หน่วยราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในสถานศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน หรือการศึกษาต่อเนื่อง สมาคมวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน อาทิ สมาคมนักเขียน สมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ สมาคมการอ่าน สมาคมห้องสมุด สมาคมภาษา และหนังสือ สมาคมการพิมพ์

2.2.5.2 ผู้จัดการกิจกรรมจะต้องได้รับมอบหมายหน้าที่ และได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารในด้านการเงิน บุคลากร และความสะดวกต่างๆ เท่าที่จำเป็นสำหรับกิจการแต่ละอย่างความร่วมมือจากเพื่อนร่วมงานก็มีส่วนสำคัญที่จะให้ดำเนินการได้โดยมีประสิทธิภาพ

2.2.5.3 ในประเทศไทย มีหน่วยราชการและองค์กรซึ่งสนับสนุนและดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในระดับชาติมีหลายแห่ง เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ กรมวิชาการจัดการรณรงค์เพื่อส่งเสริมการอ่าน คณะกรรมการพัฒนาหนังสือของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติเป็นผู้ประสานกิจกรรมของสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน จัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นปีหนังสือสากล นอกจากจัดงานสัปดาห์หนังสือแล้ว ยังได้จัดการประกวดหนังสือ

คัดเลือกหนังสือดีสำหรับห้องสมุด สนับสนุนให้สมาคมต่างๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในระหว่างงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ

2.2.5.4 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยเป็นองค์กรการระหว่างประเทศ ซึ่งรณรงค์และสนับสนุนให้รัฐสมาชิกดำเนินการเพื่อการรู้หนังสือและส่งเสริมการอ่านของประชาชน องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ฯ ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า ในปี ค.ศ. 2000 ทุกคนในโลกจะอ่านหนังสือออก หนังสือและการพัฒนาการอ่านนั้นเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ฯ ในตราสารแห่งองค์การนั้น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ฯ ได้ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งองค์การ พ.ศ. 2515 ได้กำหนดให้เป็นปีหนังสือสากล มีการสำรวจสภาพการพัฒนาหนังสือทั่วโลก และเชิญชวนรัฐสมาชิกให้เร่งรัดพัฒนากิจการหนังสือ ซึ่งรวมทั้งการอ่าน เมื่อ พ.ศ. 2525 ได้มีการประชุมในระดับโลกด้วยหนังสือ World Congress on Book ที่ประชุมได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยการสร้างสังคมการอ่านหนังสือ เป็นการตกลงกันระหว่างรัฐสมาชิกว่าจะใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ **“มีหนังสือสำหรับทุกคนและมีคนทุกคนซึ่งอ่านหนังสือ ยอมรับว่าหนังสือและการอ่านเป็นส่วนหนึ่งที่จำเป็นและเป็นที่ยิ่งประสงค์ในชีวิตประจำวัน”**

2.2.6 แนวคิดที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมให้ได้ผลดี

การจัดกิจกรรมให้ได้ผลดีนั้นต้องคำนึงถึงแนวคิด ทฤษฎี และหลักเกณฑ์บางอย่าง ซึ่งจะช่วยให้กิจกรรมเป็นที่สนใจ สร้างความประทับใจให้แก่บุคคลเป้าหมาย ให้เกิดความรู้สึกตื่นตัว เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมไปในทางที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

2.2.6.1 แนวความคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของคนเรา เช่น ประสาทสัมผัส ความพึงใจและไม่พึงใจเกิดขึ้นได้อย่างไร แนวคิดของคอนรูนก่อนที่ว่า การเรียนต้องประกอบด้วย ส จิ ปุ ลิ - ฟัง คิด ถาม เขียน ให้ได้ยินได้ฟัง (รวมทั้งให้อ่าน) ให้รู้จักคิดและจำรู้จักถาม รู้จักจดบันทึกและเขียน ชี้ให้เห็นความสำคัญของการใช้หู (รวมทั้งตา) สมอง และมือ กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องง่ายแก่การดู การฟัง เราให้เกิดความคิด สร้างความประทับใจให้จำก่อให้เกิดความสงสัย ใคร่รู้ อยากถามอยากรู้ต่อไป สิ่งที่ได้ยินได้เห็นนั้นน่าสนใจจึงต้องจด และนำไปเขียนเป็นเรื่องราวได้ ดังนี้ เป็นต้น

2.2.6.2 แนวความคิดและทฤษฎีที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม คนเราต้องการอยู่ในหมู่เหล่า ความคิดใหม่ๆ จะเกิดขึ้นเมื่ออยู่เป็นหมู่เหล่า กิจกรรมส่งเสริมการอ่านเป็นกิจกรรมซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องอย่างน้อยสองคน คือ ผู้จัดกิจกรรมและเป้าหมายบุคคล คนเราต้องการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และต้องการเป็นสุขอยู่ในสังคม การส่งเสริมการอ่านเป็นการเร่งเร้า แนะนำแนวทางการพัฒนาตนเองของแต่ละคน การเน้นประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับจากกิจกรรมจะมีส่วนทำให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จ

2.2.6.3 แนวความคิดที่ว่ามนุษย์มีการเคลื่อนไหว มีวิวัฒนาการไปสู่สิ่งใหม่ๆ มากกว่าแปลกกว่า ให้ผลดีกว่า การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งต้องคำนึงว่ามีอะไรใหม่และแปลกกว่าคนทั่วไปหรือคนในชุมชนนั้น สถานศึกษานั้น เคยเห็นเคยได้ยินแล้วหรือไม่ การดัดแปลง แต่งเติม เปลี่ยนรูปแบบ ทำให้สิ่งที่คุ้นเคยแล้วมองดูแปลกและใหม่ได้เหมือนกัน

2.2.6.4 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสุนทรียภาพ การจัดกิจกรรมเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ต้องอาศัยความรู้และความงาม (ทั้งในด้านภาพ เสียง และความคิด) ช่วยทำให้น่าดู

น่าฟัง เป็นที่ประทับใจ ดึงดูดให้ชม ให้ฟัง และจดจำไว้ได้นาน ก่อให้เกิดจินตนาการและความ จรรโลงใจที่อ่าน และทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ดีงาม

2.2.7 การเตรียมตัวเพื่อจัดกิจกรรม

ครู อาจารย์ บรรณารักษ์ หรือผู้คนที่ประสงค์จะจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ควร เตรียมตัวให้พร้อม เพื่อจะได้จัดกิจกรรมให้เกิดผลได้ตามวัตถุประสงค์

2.2.7.1 อ่านหนังสือและวัสดุการอ่านอื่น ๆ อยู่เนืองนิตย์ เป็นกิจวัตรประจำวัน อ่านหนังสือที่จะใช้ในการพัฒนาการงานในหน้าที่ หนังสือที่สนใจเฉพาะตน เช่น หนังสือที่ส่งเสริม งานอดิเรก ที่จะให้ข้อคิดในการแก้ปัญหาในการพัฒนาบุคลิกภาพ หนังสือที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจ ชีวิตและให้ความสบายใจ หนังสือที่จรรโลงใจให้เห็นความงดงามในสิ่งต่างๆและอยากกระทำสิ่งที่ดี งามเหล่านี้ เป็นต้น อ่านหนังสือใหม่ๆที่มีจัดพิมพ์จำหน่ายและแจกหนังสือในงานศพ งานมงคล หลายเล่มเป็นที่สนใจยิ่ง ในการอ่านควรพยายามอ่านอย่างวิเคราะห์ ฝึกฝนตนเองให้ตั้งคำถามในสิ่งที่ อ่าน ใคร ทำไม อย่างไร เชื่อถือได้หรือไม่ มีประโยชน์อะไร อ่านแล้วบันทึกไว้เพื่อได้หยิบข้อความ เหล่านี้มาใช้ได้ทันทีในเวลาต้องการ

2.2.7.2 รู้จักบุคคลที่เป็นเป้าหมาย เก็บรวบรวมข้อมูล สถิติ เรื่องราว เกี่ยวกับ นักเรียน กลุ่มกิจกรรมที่มีในโรงเรียนและในชุมชน เช่น กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มอาสาสมัคร สมาคม และชมรม พยายามรู้จักกับสมาชิกของกลุ่มและผู้มีหน้าที่เป็นประธาน เลขานุการ ประธานแผนก ต่างๆ ในกลุ่มสอบถามความต้องการและความสนใจ สำหรับเป้าหมายที่เป็นรายบุคคลนั้นทำความเข้าใจ รู้จักพูดคุยกันเป็นส่วนตัว เป็นกันเอง จัดทำแฟ้มบันทึกความต้องการ ความสนใจ ความสามารถในการอ่าน หนังสือที่ชอบอ่าน ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นเป้าหมาย จะช่วยในการจัดกิจกรรมให้ เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และเป็นที่น่าสนใจ กิจกรรมที่จัดก็จะได้ผลตามความมุ่งหมาย

2.2.7.3 รู้วิธีดำเนินการ การติดตามผลและวัดผล อ่านหนังสือที่เกี่ยวกับเทคนิค วิธีการ และการจัดทำโครงการกิจกรรม รับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการและการสัมมนา เกี่ยวกับการจัดกิจกรรม ทดลองสังเกตการณ์ตอบสนองของบุคคลเป้าหมาย จดบันทึกไว้เพื่อการ ปรับปรุงหรือเพื่อใช้ในโอกาสต่อไป การนับจำนวนผู้เข้าชมหรือเข้าฟัง การออกแบบสอบถามความ สนใจให้ผู้ชมตอบเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัด การศึกษาแบบสอบถามที่กรอกแล้ว การประมวลคำตอบ เหล่านี้เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาให้รู้ก่อนดำเนินการ

2.2.8 กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่าน

กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านมีหลายแบบ ในที่นี้จะรวมกลุ่มตามลักษณะกิจกรรม ดึงดูดความสนใจโดยทางประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายแห่งรวมกัน

2.2.8.1 กิจกรรมซึ่งเร้าโสตประสาท ชวนให้ฟัง ใช้เสียงและคำพูดเป็นหลัก กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การเล่านิทานให้ฟัง การเล่าเรื่องจากหนังสือ การอ่านหนังสือให้ฟัง การ แนะนำหนังสือด้วยปากเปล่า การบรรยาย การอภิปราย การโต้วาที่เกี่ยวกับหนังสือ การบรรเลงคน ตรีและร้องเพลงจากบทละครร้อง ทำให้เกิดความเพลิดเพลินในอารมณ์ ถ้อยคำนั้นนอกจากฟัง เพราะแล้ว ยังทำให้มองเห็นภาพ ได้กลิ่น ทำให้รู้สึกอร่อย ได้รู้สึกสัมผัสความร้อนหนาว ให้รู้สึกดีใจ เสียใจ เกลียดชัง รัก แค้นชิงชัง สงบ ฯลฯ ในการจัดกิจกรรมซึ่งเน้นให้รู้จักเพลิดเพลินในอารมณ์ ไม่ ควรใช้อุปกรณ์ที่เบี่ยงเบนความสนใจไปทางอื่น เช่น ภาพ การใช้ท่าทาง ฯลฯ ยกเว้นแต่เมื่อจำเป็นที่ จะต้องใช้ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่กำลังพูดถึงเท่านั้น

2.2.8.2 กิจกรรมซึ่งเร้าทักษะประสาท ชวนให้ดู ฟัง ฟังนิจ และอ่านความหมายของสิ่งที่เห็น กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การแสดงภาพชนิดต่าง ๆ อาทิ ภาพถ่าย ภาพที่ตัดเก็บรวบรวมจากวารสารหรือปฏิทิน เป็นเรื่อง เป็นชุด ภาพเขียน ภาพประกอบหนังสือ นิทรรศการหนังสือ สิ่งของต่างๆในการแสดงภาพ หนังสือ และสิ่งของ จะมีคำบรรยายอธิบายสิ่งที่แสดง สรุปข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดง ประวัติ (ตามความเป็นจริง) มุ่งให้ผู้ชมใช้สมาธิในการชม เช่นเดียวกับเสียง ภาพสิ่งที่แสดง ตลอดจนคำอธิบายภาพนอกจากเร้าทักษะสัมผัสแล้ว ยังมีส่วนทำให้ได้ยินเสียง ได้สัมผัส ได้เกิดความรู้สึกต่างๆ ด้วย

หลักสูตรการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษากำหนดให้ฝึกฝนเด็กให้รู้จักดู ใช้ความสังเกตฟังฟังนิจการดู มีสมาธิในการดู รู้จักสงสัยไต่ถามเกี่ยวกับสิ่งที่ดู เพื่อให้รู้เรื่องโดยตลอด รู้จักบันทึกการดูเพื่อหาคำตอบในสิ่งที่อยากรู้อันเกิดจากการดู เด็กควรได้รับการแนะนำให้อ่าน

2.2.8.3 กิจกรรมซึ่งเร้าโสตและทักษะประสาทในขณะเดียวกัน ได้แก่ กิจกรรมซึ่งชวนให้ฟังและดูไปพร้อมๆ กัน ประสานประสาททั้งสองให้ทำงานร่วมกัน อาทิ เล่านิทานโดยให้ดูภาพประกอบซึ่งจัดเตรียมไว้โดยเฉพาะ เล่านิทานและให้ดูภาพประกอบในหนังสือ เล่านิทานโดยใช้โสตทัศนวัสดุประกอบ ฉายภาพนิ่งซึ่งมีคำบรรยาย ฉายแถบบันทึกเสียงและภาพ สาธิตเทคนิควิธีการบางอย่างจากหนังสือที่นำมาจัดนิทรรศการ การจัดสัปดาห์ห้องสมุด

2.2.8.4 กิจกรรมซึ่งให้ผู้เป็นเป้าหมายได้ร่วมด้วย กิจกรรมทำนองนี้จะช่วยให้ผู้เป็นเป้าหมายเกิดความสนุกและภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ ตัวอย่าง เมื่อเล่านิทาน ก็ให้ผู้ฟังวาดภาพประกอบ ให้แสดงท่าทางประกอบให้ร้องเพลงตามตัวละครในนิทาน ให้แข่งกันเล่าเรื่องที่ได้อ่านไปแล้ว ให้แข่งกันเรียบเรียงเรื่องที่ได้อ่าน หรือให้เขียนนิทานขึ้นใหม่ตามแก่นของนิทานที่ได้ฟังไปแล้ว ให้ตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ได้อ่าน ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวละครหรือเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งในนิทาน ให้ร่วมในวงสนทนา หรือโต้เถียงเกี่ยวกับหนังสือ

กิจกรรมบางอย่างซึ่งต้องเตรียมการล่วงหน้าพอสมควร จะเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้บุคคลเป้าหมายดำเนินการเอง ผู้จัดเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกกำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน วางกฎเกณฑ์และกติกา จัดการประชาสัมพันธ์และหารางวัลให้สำหรับบางกิจกรรม แนะนำวิธีดำเนินการ กิจกรรมทำนองนี้ ได้แก่ การจัดโครงการยอมนักอ่านสำหรับหนังสือบางประเภท อาทิ หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสือที่ชนะการประกวดต่างๆ หนังสือชุดความรู้ต่างๆ การจัดค่ายฤดูร้อนเพื่อการอ่านและการเขียน การประชุมปฏิบัติการ การจัดสัปดาห์การอ่าน การจัดชมรมนักอ่าน

ลักษณะสำคัญของการส่งเสริมการอ่านที่ดี ได้แก่ เร้าความสนใจ จูงใจให้ผู้อ่านอยากอ่าน กระตุ้นให้อยากอ่าน พัฒนาการอ่านของผู้อ่าน เป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน ไม่ใช่เวลานานเกินไป จะทำให้ผู้อ่านเบื่อหน่าย เนื้อหาและวิธีการไม่ยากและสลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นกิจกรรมที่ให้ทุกคนในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ประหยัด เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดริเริ่ม เป็นกิจกรรมที่มุ่งไปสู่หนังสือ วัสดุการอ่าน หรือสื่อการอ่านทั้งสิ้น

รูปแบบของการส่งเสริมการอ่าน ได้แก่ การเล่านิทาน การเสนอหนังสือหรือวัสดุการอ่านและสื่อต่าง ๆ การแสดงนาฏกรรมและอื่น ๆ การทำกฤตภาค การแข่งขันต่าง ๆ จากการอ่าน การประกวดเกี่ยวกับการอ่าน การเล่นเกมที่นำไปสู่การอ่าน และการจัดทำโครงการกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน

2.2.9 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการอ่านหนังสือของเด็กและเยาวชนในต่างประเทศ

หนังสือเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการเรียนรู้และการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน เป็นสื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสัมพันธภาพของครอบครัว ชุมชน การส่งเสริมการอ่านหนังสือจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศที่ต้องการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.2.9.1 นโยบาย “สร้างชาติและดำรงความเจริญมั่งคั่งมั่นคงของชาติด้วยห้องสมุด” ของประเทศสิงคโปร์

ในปี ค.ศ. 1993 รัฐบาลสิงคโปร์เริ่มเล็งเห็นว่า ความรู้ที่ทันสมัยต้องเดินไปพร้อมกับระบบวิธีดั้งเดิม นั่นคือ ห้องสมุดที่ยังเป็นหนังสือ ไม่ว่าจะมียุคเล็กรอนิกส์ทันสมัยเพียงใดก็ตาม เพราะเด็กที่เติบโตโดยมีอิเล็กทรอนิกส์เป็นพี่เลี้ยง เป็นเพื่อน และเป็นครูนั้นมักมีจิตใจแข็งกระด้าง และจะเป็นปัญหาใหญ่หลวงในอนาคต พระราชบัญญัติเกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติของสิงคโปร์จึงเกิดขึ้น กระทรวงที่รับผิดชอบคือ กระทรวงข้อมูลสารสนเทศและศิลปะ(Ministry of Information, Communication and the Arts)

พระราชบัญญัติหอสมุดแห่งชาติ ปี ค.ศ.1995 ของสิงคโปร์ ให้จัดตั้งสภาร่างนโยบาย และคณะกรรมการหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจการบริหารจัดการเป็นอิสระและยืดหยุ่น มีบทบาทในการนิยาม กำหนดนโยบาย และดำเนินการให้เกิดการปฏิบัติตามนโยบายและยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการรวบรวม แหล่งความรู้ของชาติ พัฒนาระบบห้องสมุดโดยรวม วางโครงสร้างพื้นฐานทางข่าวสารที่แยบยลสำหรับอนาคต เช่น การสร้างเครือข่ายห้องสมุดไร้พรมแดน และเชื่อมโยงบริการสืบค้นวัสดุ จัดเก็บประเภทต่างๆ ข้ามห้องสมุด พัฒนาเครือข่ายคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงห้องสมุดต่างๆ ทำให้เกิดระบบห้องสมุดชุมชนที่ได้มาตรฐานโลกและปูทางให้หอสมุดแห่งชาติเป็น ศูนย์กลางแหล่งอ้างอิงทางความรู้ และการวิจัยที่สำคัญที่สุดของประเทศอีกด้วย และยังมีบทบาทให้คำปรึกษาแก่กระทรวงศึกษาธิการ และร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการกำหนดทิศทางขึ้น เพื่อสนับสนุนและพัฒนาความเป็นเลิศในการบริการห้องสมุดโรงเรียน ตามวิสัยทัศน์ของกระทรวงศึกษาธิการที่ว่า “โรงเรียนแห่งความคิด ชาติแห่งการเรียนรู้” ส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการใช้ทรัพยากรข่าวสารร่วมกัน ตลอดจนปรับปรุงประสิทธิภาพของห้องสมุดโรงเรียนให้สนับสนุนการสอน รวมทั้งความต้องการของชุมชนโรงเรียนทั่วไป นอกจากนี้ พระราชบัญญัติฯ กำหนดให้มีกองทุนบริจาคขึ้น มีสถานะเป็นสถาบันสาธารณะ ซึ่งได้รับยกเว้นภาษีเงินได้ สามารถรับบริจาค เพื่อการพัฒนาห้องสมุด เช่น การฝึกอบรมและทุนการศึกษาสำหรับบุคลากรห้องสมุด ทุนอุดหนุนการวิจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์

2.2.9.2. โครงการ Book start ในประเทศอังกฤษและญี่ปุ่น

1) ประเทศอังกฤษ มีโครงการหนังสือเล่มแรก (Book start) มุ่งเน้นให้พ่อแม่ทุกคนเห็นความสำคัญของการอ่านหนังสือให้ลูกฟัง รวมทั้งการเล่านิทานด้วยหนังสือตั้งแต่วัยเยาว์ เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2535 ภายใต้ Book trust (กองทุนหนังสือ) โดยร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นให้พ่อแม่อ่านหนังสือให้ลูกฟังตั้งแต่อายุได้เพียง 6-9 เดือนด้วยการจัดสรรให้เด็กทารกทุกคนได้รับชุด Book start โดยไม่คิดมูลค่า เมื่อแม่พาลูกมาตรวจสุขภาพที่สถานอนามัย พ่อหรือแม่ทุกคนจะได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่อาสาสมัครของโครงการเป็นรายบุคคล เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของการอ่านหนังสือให้ลูกฟัง จากการติดตามผล พบว่าเด็ก ๆ ในโครงการมีความสามารถในการอ่าน เขียน และการคิดคำนวณสูงกว่าเด็กทั่วไปอย่างเด่นชัด เมื่อเข้าเรียนในระดับประถม และยังพบว่าเด็กที่ได้รับหนังสือภาพตั้งแต่วัยทารกแสดงความสนใจในการอ่านสูงกว่าเด็กนอกโครงการถึง3เท่า

หลังจากได้รับหนังสือเล่มแรกเป็นเวลา 2 ปี ยิ่งกว่านั้น โครงการนี้ยังช่วยสานสายใยรักในครอบครัว ทำให้พ่อแม่ลูกมีความสัมพันธ์กันแน่นอบอุ่นยิ่งขึ้น เพราะการเลี้ยงลูกด้วยหนังสือทำให้พ่อแม่ลูกมีความสุขกับหนังสือร่วมกัน โครงการ Book start UK เริ่มต้นด้วยเด็กจำนวน 300 คน ในปี พ.ศ.2535 และเพิ่มจำนวนเป็น 675,000 คนในปี พ.ศ.2546 โดย Book start UK ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานของรัฐบาลและบริษัทเอกชน ปัจจุบันมีประเทศที่มีความสนใจในโครงการนี้ 12 ประเทศทั่วโลก

2) ประเทศญี่ปุ่น ประกาศให้ปี พ.ศ. 2543 เป็น "ปีแห่งการอ่านของเด็ก" ได้นำโครงการ Book start จากประเทศอังกฤษมาเผยแพร่ โดยมี Book start Support Center เป็นเจ้าของโครงการ ด้วยหลักการที่ว่า "ภาษามีความสำคัญต่อการหล่อเลี้ยงจิตใจเด็ก เด็กเล็กต้องการอ้อมกอดอบอุ่นและเสียงพูดคุยอย่างอ่อนโยน" โดยได้รับความร่วมมือจากศูนย์อนามัยห้องสมุด และหน่วยงานสนับสนุนการเลี้ยงดูเด็ก แจกถุง Book start ต่อมาองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เมืองเอนิวะ (Eniwa) ที่ฮ็อกไกโด ได้นำโครงการนี้ไปทดลองและพบว่าเด็กเล็กๆ ชอบหนังสือมาก จึงลงมติใช้งบประมาณ ปี พ.ศ. 2544 ดำเนินโครงการนี้อย่างจริงจัง ในขณะนั้นมีองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่นกว่า 500 แห่ง กำลังดำเนินโครงการนี้ในชุมชนของตนเพราะเห็นประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ และกำลังแพร่ขยายไปอย่างรวดเร็วในประเทศญี่ปุ่น

2.2.9.3 ประเทศในยุโรป หลายประเทศใช้ระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม และรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการอ่านหนังสืออย่างชัดเจนจะกำหนดอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มสำหรับหนังสือ เป็น 0% หรือน้อยกว่าปกติมาก ได้แก่ UK Ireland Norway Poland Estonia ฯลฯ และขณะนี้ สหพันธ์ผู้จำหน่ายหนังสือของยุโรป (EBF) กำลังเรียกร้องไปยังรัฐบาลของทุกประเทศในสหภาพยุโรปให้ลดอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มเป็น 0% เหมือนกันทั้งหมดสำหรับหนังสือ (รวมถึงหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ด้วย) โดยใช้สโลแกนการเรียกร้องว่า Don't Tax Reading เพื่อส่งเสริมให้คนในแต่ละประเทศมีโอกาสการอ่านที่ดีขึ้น

2.2.9.4 ประเทศนิวซีแลนด์ กระทรวงศึกษาธิการและห้องสมุดแห่งชาตินิวซีแลนด์ (Ministry of Education and National Library of New Zealand, 2002) ได้กำหนดแนวทางสำหรับโรงเรียนในด้านการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการอ่านไว้ดังนี้

1) ครูต้องใช้ห้องสมุดเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาการรู้หนังสือให้แก่เด็กบรรณารักษ์เพื่อจะได้สนับสนุนและปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่เด็กต่อไป

2) พัฒนาให้เด็กเป็นนักอ่าน ทั้งนี้โดยสร้างสภาพแวดล้อมของห้องสมุดที่เอื้อต่อการพัฒนาการอ่าน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ทรัพยากรสารสนเทศ ระบบและบริการของห้องสมุด

3) โรงเรียนต้องแสวงหากลยุทธ์ในการเพิ่มพูนความรู้ของครูเกี่ยวกับหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน

4) บุคลากรของโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นครูหรือบรรณารักษ์ต้องมินิสัยรักการอ่านและเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียน

5) บุคลากรของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรณารักษ์ต้องใช้กลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมวัฒนธรรมการอ่านในโรงเรียน ตลอดจนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

6) โรงเรียนสามารถขยายประสบการณ์และทักษะในการอ่านของเด็กด้วยการสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดโรงเรียนกับห้องสมุดประชาชน

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เป็นกิจกรรมที่มุ่งกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจ อยากรู้ อยากอ่าน จนสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย ครอบคลุม สถานศึกษา ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญและนำการอ่านเข้าไปอยู่ในกระบวนการ เรียนรู้ เพื่อพัฒนาให้ผู้อ่านตามศักยภาพ และต้องจัดกิจกรรมการอ่านเป็นกิจกรรมเสริม เพื่อกระตุ้น ให้เกิดการอ่านอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนเป็นนิสัย ดังนั้น การดำเนินงานส่งเสริมการอ่านในครอบครัว ในโรงเรียน ถือเป็นภารกิจที่จะต้องส่งเสริมนิสัยรักการอ่านให้เกิดขึ้นกับเยาวชนไทย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายการทำงานเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมในทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงาน ราชการและหน่วยงานเอกชน อย่างไรก็ตามเครือข่ายหรือ Network ก็ถือว่าเป็นรูปแบบที่สังคมเปิด โอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือองค์การเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันและร่วมกันทำงานในฐานะที่เท่าเทียมกัน

2.3.1 ความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่าง กัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมี ความเป็นอิสระ ความเป็นความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายที่ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ และกิจกรรมที่ทำ ในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน สำหรับเป็นสมาชิกเครือข่ายนั้น จะไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ (ชนัญญา กาญจนรังสีนนท์, 2549 : 2)

นอกจากนี้ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 1) ได้อธิบายคำว่า เครือข่าย (Network) หรือเครือข่ายทางสังคม (Social network) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ตาข่าย (Net) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องการใช้งาน
2. รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร ที่ ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรม ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอ ความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้
3. การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้า ด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละ ฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การ เชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูป ของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน
4. สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคล อื่น ๆ อีกหลาย ๆ คน
5. ระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6. ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่าง ความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบ และระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่างๆ โดยมุ่งเน้นการสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรเครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน ในฐานะที่ทุกกระบวนการเป็นระบบเปิดที่มีการเชื่อมโยงต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้น ๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (Cohesive) และการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

8. การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน

9. การเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์กลับในเชิงบวก ที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (Reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (Quantum leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (Emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่าย คือ การนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอเชื่อมโยงกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นจะต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายและมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองผิด-ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเครือข่าย

10. ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ และอีกหลาย ๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน

11. ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (Communication and network)

12. เครื่องมือทางสังคมในรูปแบบของประชาสังคม ที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัดข้อขัดแย้งการแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ

สาธารณประโยชน์ ปังเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน โดยในเครือข่ายประชาสังคมนั้น กระบวนการเชื่อมประสาน การถ่ายทอดความคิดเห็น ทศนคติ และประสบการณ์ทางการเมืองจะยกระดับจิตสำนึกของปังเจกบุคคล จากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำต่อสังคม

13. การที่ปังเจกบุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายเพื่อกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

14. รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคนหรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างกัน หรือกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่าน ศูนย์กลางหรือแม่ข่าย และการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบที่ยังคงความอิสระ โดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวมๆ ตามความจำเป็น หรือเป็นโครงสร้างที่มีความชัดเจน

15. ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งที่ใหม่นั้นเสมอ

16. การสร้างสัมพันธภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดและ กิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปังเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรและสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมและมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป

17. สังคมแห่งกัลยาณมิตร หรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning social networks) โดยเครือข่ายสังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือมีการขยายแนวคิดกระบวนการออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

18. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรม และกาสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน

2.3.2 การสร้างเครือข่ายและองค์ประกอบของเครือข่าย

2.3.2.1 การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ เครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าทำให้เกิดการคบค้าสมาคมแบบพื้พัง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช้การสร้างระบบติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่น การถ่ายทอดข่าวสารทางสื่อสารมวลชน การส่งนิตยสารจดหมายข่าวให้กับสมาชิก เหล่านี้ไม่ใช่เครือข่าย เครื่องมือของการสื่อสารมวลชนอาจนำมาใช้ในเครือข่ายได้ แต่การใช้เครื่องมือเหล่านี้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่าย

การที่เครือข่ายดำรงอยู่ได้ก็ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นศูนย์รวมของการสนับสนุน เพื่อให้เกิดประโยชน์จากการมีประสบการณ์แตกต่างกัน เพื่อเป็นช่องทางสำหรับแหล่งทุน เครือข่ายเป็นเวทีในการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ หน่วยงานส่งเสริมสนับสนุน การสร้างเครือข่ายมีเป้าหมาย 2 ประการคือ (Adam Burke, 1999 : 1 อ้างถึงใน ขนิษฐา กาญจนรังสีนันท์, 2549 : 2)

1) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและสนับสนุนการเสริมสร้างอำนาจแก่ประชาชน

2) เพื่อเป็นช่องทางสำหรับการให้บริการแก่ประชาชน

2.3.2.2 องค์ประกอบของเครือข่าย องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่ (เสถียร จิรจิมันต์, 2549 : 1)

1) หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2) จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหา นั้น ๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่านั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหามากกว่า

4) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากร เพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้ง

แนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย

ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้น ๆ

2.3.2.3 การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม (Network building and participatory) การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ปัจจุบันหลายสถานศึกษามีความพยายามในการปรับเปลี่ยนรูปแบบ การบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีสมรรถนะสูง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการ เนื่องจากกระบวนการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุน และส่งเสริมให้สถานศึกษามีพลังในการพัฒนาประเทศอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาสถานศึกษายุคใหม่ ทั้งนี้สถานศึกษาต้องสร้างระบบการดำเนินงานทางการศึกษาร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ช้อง เพื่อสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบร่วมกัน” ดังนี้ (หาษบุเลาะ (นามแฝง), 2553 : 1)

1) ความสำคัญของการบริหารในรูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

2) แนวคิดการบริหารจัดการการศึกษาในรูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

3) ระดับการมีส่วนร่วม ในส่วนนี้ต้องขยายความ เนื่องจาก เป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้บริหารบ้านท่าน(รวมถึงผู้เขียนด้วย) ระดับการมีส่วนร่วมได้แบ่งออกมาเป็น 5 ระดับ ได้แก่

(1) ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (To inform) โดยวิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารตีพิมพ์ของสถานศึกษา การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุชุมชน การจัดนิทรรศการนอกสถานศึกษา จดหมายข่าว เว็บไซต์ของสถานศึกษา เป็นต้น

(2) ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในระดับการปรึกษาหารือ (To consult) เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความ คิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของสถานศึกษาด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

(3) ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมในระดับให้เข้ามามีบทบาท (To involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่

นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของสถานศึกษา เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

(4) ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (To collaborate) เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยหุ้นส่วนกับสถานศึกษา ในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการสถานศึกษา เป็นต้น

(5) ระดับที่ 5 การมีส่วนร่วมในระดับให้เสริมอำนาจแก่ประชาชน (Empower) เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นกิจกรรมทางการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

4) แนวทางการดำเนินการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา

5) องค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม องค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่

- (1) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์
- (2) การออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย
- (3) การบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินการและการวัดผล
- (4) การประยุกต์ใช้ระบบ IT ในการจัดการเครือข่าย
- (5) การพัฒนาความรู้และทักษะเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

2.3.3 ประโยชน์ของการสร้างเครือข่าย

ประโยชน์เฉพาะหน้าของเครือข่ายเห็นได้จากผลงานที่สมาชิกดำเนินการ ส่วนประโยชน์ระยะยาว จะบังเกิดในรูปของควมมีประสิทธิภาพของการวิจัยและพัฒนา การถ่ายทอดวิธีการทำงาน และระบบที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เครือข่ายในการพัฒนามีประโยชน์หลายประการ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ สมาชิก และ กิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้ ขนิษฐา กาญจนรังสันทน์ (2549 : 4-5)

2.3.3.1 เครือข่ายช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อ ผ่านการประชุม การทดลองปฏิบัติการ การประชาสัมพันธ์ และการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและประสบการณ์ให้แก่กัน เป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือองค์กร

2.3.3.2 การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการประสานงานในเครือข่าย ช่วยลดการทำงาน และการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถดำเนินไปได้ก้าวหน้า รวดเร็ว และส่งผลต่อสังคมในวงกว้างยิ่งขึ้น

2.3.3.3 เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงคนที่อยู่ในระดับต่างกัน มีวิธีการทำงาน การจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกันที่ไม่มีโอกาสต่อกัน เข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย

2.3.3.4 เครือข่ายสามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มีความสัมพันธ์กันได้ทราบว่ายังมีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นอีกมากที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกัน

2.3.3.4 เครือข่ายสามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการสนองตอบจากรัฐ

2.3.3.5 เครือข่ายช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและประเด็นการพัฒนาที่ซับซ้อนและท่วมท้นในหมู่บ้าน

2.3.3.6 เครือข่ายช่วยเชื่อมหน่วยงานวิชาการและแหล่งทุนกับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

2.3.3.7 เครือข่ายทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนได้รับกำลังใจ การจูงใจ และการยอมรับ ซึ่งมีความสำคัญต่อหน่วยเล็ก ๆ ที่อยู่นอกระบบราชการ

2.3.4 ลักษณะของเครือข่ายและรูปแบบของเครือข่าย

2.3.4.1 ลักษณะของเครือข่าย การสร้างเครือข่ายในการพัฒนามีแนวโน้มที่จะเป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างองค์กรที่มีการทำงานแบบพึ่งพาอาศัยกันและกันมากกว่าการแข่งขันเชิงธุรกิจ สำหรับลักษณะของเครือข่ายมีดังนี้

1) เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive structure) ซึ่งมีลักษณะที่ว่าไม่ว่าจะมีการพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรและเครือข่ายจะมีความคิดเกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกัน

2) องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับชั้น (Hierarchy) มีลักษณะของการเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายที่เป็นไปในลักษณะแนวราบ แต่ละองค์กรจะมีความเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับก็มีความเป็นอิสระต่อกันและไม่เท่ากันด้วย

3) องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกัน (Division of labor) มีลักษณะที่องค์กรเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกัน เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่กำลังหาว่าจะมีการพึ่งพาแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้นหากว่าองค์กรใดไม่สามารถที่จะแสดงความสามารถให้เกิดการประจักษ์ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้ามหากว่าไม่มีการแสดงความสามารถก็จะนำไปสู่การพึ่งพาต่อกันและกันขึ้น มีการแบ่งงานกันทำและยังเป็นการลดโอกาสที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่าย

4) ความเข้มแข็งขององค์กรที่ร่วมกันเป็นเครือข่าย จะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย

5) องค์กรเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการกันเองในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวราบ จึงจำเป็นต้องมีความสมานฉันท์ โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตยที่มีลักษณะของการต่อรอง การตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เครือข่ายสามารถที่จะบรรลุถึงจุดประสงค์ได้

6) ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายไม่ใช่ได้มาอย่างรวดเร็ว แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะถึงความสัมพันธ์ ความศรัทธา ความไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนมีการสร้างกรอบความเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาาร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการดำเนินการขององค์กรระหว่างกัน

2.3.4.2 ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย (เสถียร จิรรังสินันต์, 2549 : 1)

1) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area network) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มองค์กร เครือข่ายที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทางและเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น อาทิ

(1) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ เช่น เครือข่ายประชาคม อ.แม่สวด จ.ตาก เครือข่ายระดับจังหวัด เช่น เครือข่ายประชาคม จ.น่าน เครือข่ายระดับภูมิภาค เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายระดับประเทศ เช่น เครือข่ายสมาพันธ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย และเครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เช่น เครือข่ายการพัฒนาของ UNDP เป็นต้น

(2) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

2) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue network) หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน และเครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

3) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้น การดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ นั้นๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

(1) เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

(2) เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

(3) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

(4) เครือข่ายภาคประชาชน เช่นเครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้านเครือข่ายสมัชชาคนจน

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเครือข่าย 4 ขั้นตอนหลัก คือ การเชื่อมโยงเครือข่ายหรือสร้างเครือข่าย การประเมินความพร้อมของเครือข่าย การดำเนินงาน ปฏิบัติการด้วยเครือข่าย และการตรวจติดตามและประเมินผลงานของเครือข่ายกระบวนการดำเนินการผ่านระบบเครือข่าย สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กระบวนการหลัก ซึ่งประกอบด้วย 1) กระบวนการเริ่มประสานเครือข่าย (Initiation process) 2) กระบวนการสร้างการทำงานอย่างสม่ำเสมอ (Sustainability) 3) กระบวนการพัฒนากระบวนการทำงานและเครือข่าย (Development) และ 4) กระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการมีส่วนร่วม (หาขุบลေး (นามแฝง), 2553 : 1)

2.3.5 แนวทางการสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่า สร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อกับ การเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่น การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย แนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายที่มุ่งรักษาความ สมดุลระหว่างความต้องการของหน่วยงานสนับสนุนและเครือข่ายประกอบด้วย

(Adam Burke, 1999 : 1 อ้างถึงใน ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, 2549 : 2)

2.3.5.1 ปัจจัยนำเข้าจากภายนอก ประเด็นสำคัญที่สุดคืออันตรายอันเกิดจาก ทรัพยากรจากภายนอกที่ให้ผลเสียมากกว่าผลดี การเปิดกว้าง และกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม สามารถช่วยได้ การรวมศูนย์จะมีมากผ่านการจัดหาเงินอุดหนุน และเป็นการทำลายเครือข่าย จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องให้ตัวแทนกลุ่มมีความรับผิดชอบในการระดมทรัพยากรแทนที่หน่วยงาน สนับสนุนจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในเรื่องนี้

2.3.5.2 ความเป็นเอกภาพ รูปแบบที่ถูกออกแบบไว้ยากที่จะเติบโตได้ แต่ละ เครือข่ายอาจไม่เหมือนกัน ต้องเปิดให้เครือข่ายออกแบบของตัวเอง

2.3.5.3 คำนิยาม หมายถึง เครือข่ายต้องนิยาม/กำหนดวัตถุประสงค์ และขอบเขต ประเด็นหรือขอบเขตพื้นที่ของตัวเอง เครือข่ายจำเป็นต้องแน่ใจว่าไม่ซ้ำซ้อนหรือแข่งขันกับเครือข่าย ที่มีอยู่แล้ว แต่จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปเชื่อมโยงกับสถาบันที่เกี่ยวข้อง

2.3.5.4 ความเกี่ยวข้องในวงกว้าง ถ้าจะให้เครือข่ายอยู่รอด เครือข่ายต้องมีสมาชิก ที่มุ่งมั่นเป็นหลักมากกว่า 1 คน ต้องมีกลุ่มแกนที่คอยผลักดัน คนกลุ่มนี้ควรเป็นคนที่เปิดสำหรับ กระบวนการรื้อฟื้นที่ต่อเนื่อง และควรติดต่อสื่อสารกับสมาชิกที่ห่าง ๆ ออกไปให้ชัดเจน มีการแบ่ง งานให้กับสมาชิกร่วมรับผิดชอบ

2.3.5.5 การมีส่วนร่วม เครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิจัย องค์กรชุมชน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใกล้ชิด เพื่อให้แน่ใจว่าคนเหล่านี้ยังคงติดต่อและเอื้อประโยชน์ให้กันอยู่

2.3.5.6 ความขัดแย้งภายใน สมาชิกเครือข่ายมักจะส่งสัยระแวงกัน หรือมีวาระแฝงแปลก ๆ ออกไป การเปิดเผย และ การติดต่อสื่อสารที่ดีภายใน เครือข่าย จะช่วยลดความตึงเครียดได้ ประชาธิปไตย และกระบวนการตัดสินใจแบบใสสะอาดมีความสำคัญสำหรับการจัดการกับเรื่องนี้

2.3.5.7 รางวัล หมายถึง การรับรู้ถึงความพยายามที่สมาชิกทุ่มเทให้กับเครือข่ายมีความสำคัญต่อการรักษาไว้ซึ่งความกระตือรือร้นของสมาชิก แต่ก็ก็เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่เครือข่ายอาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มแยกตัวออกไปตั้งใหม่ วาระที่สนใจเปลี่ยน สมาชิกลาออกหรือเข้ามาใหม่ คุณค่าของเครือข่ายอาจมาจากสายสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นขอบ ๆ เครือข่าย

2.3.5.8 ความยืดหยุ่น ถ้าเครือข่ายต้องการกฎและความรับผิดชอบ แต่ต้องไม่ตายตัวมากเกินไป ความสามารถในการปรับมีความสำคัญต่อความยั่งยืนของเครือข่าย ขณะที่วัตถุประสงค์ของเครือข่ายควรจะชัดเจน แต่ก็ต้องมีขอบเขตที่เครือข่ายสามารถเปลี่ยนแปลงได้

2.3.5.9 ทำประสบการณ์ให้เป็นเรื่องเป็นราว ถ้าเครือข่ายเป็นการใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ การเรียนรู้ก็จำเป็นต้องถูกทำให้เป็นเรื่องเป็นราวเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

2.3.5.10 การให้เงินอุดหนุน ที่เครือข่ายไม่อาจดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง มันจำเป็นต้องใช้เงินและทรัพยากรอื่นที่ไม่ใช่ตัวเงินในการทำงานของเครือข่าย แหล่งอุดหนุนเงินที่หลากหลายเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความยั่งยืนให้กับเครือข่าย

2.3.5.11 ความถูกต้องตามกฎหมาย ที่เครือข่ายต้องมีชื่อและมีการติดต่อเพื่อจัดตั้งชื่อเสียงเรียงนามของเครือข่าย การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับสูง และการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ จะช่วยสร้างความยั่งยืนและพลังอำนาจของเครือข่าย

2.3.6 เทคนิคการสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วม

2.3.6.1 สร้างความผูกพันและความรับผิดชอบต่อการสร้างเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติงาน มีการปรึกษา พูดคุย วิเคราะห์ปัญหาร่วมกันและมีความพร้อมที่จะทำงานร่วมกัน

2.3.6.2 เตรียมตัวเพื่อการสร้างเครือข่ายที่ต้องมีการใช้เวลา เพราะการมีเวลาจะช่วยให้มีการสร้างความสัมพันธ์และยังหมายถึงการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องด้วย

2.3.6.3 การเคารพและไว้วางใจในกลุ่มเครือข่ายอย่างจริงจัง

2.3.6.3 สร้างความตระหนักให้กับกลุ่มในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งประโยชน์และความจำเป็นที่องค์กรจำเป็นจะต้องมี

2.3.7 กระบวนการทำงานของเครือข่าย

การทำงานร่วมกัน ถือได้ว่า เป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือ ความเป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/ภารกิจและความเป็นภาคีต่อกันนั้น จะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้นกระบวนการทำงานของเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากการทำงาน สัมพันธภาพ การเรียนรู้ และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น โดยแต่ละเครือข่ายก็มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด กระบวนการทำงานของ

เครือข่ายต่างๆ มีลักษณะร่วมกันใน 4 ประเด็น คือ (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 1)

2.3.7.1 กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายระดับใดหรือประเภทใด สิ่งที่เครือข่ายต่างๆ ดำเนินการในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ การทำงานที่เชื่อมประสานจากประเด็นเล็กๆ แล้วขยายไปสู่การทำงานที่หลากหลายขึ้น โดยเป็นการขยายทั้งกิจกรรม พื้นที่ และเป้าหมาย

การดำเนินการ กล่าวคือ เป็นกระบวนการทำงานที่ต่อยอดจากฐานงานเดิมที่กลุ่มเครือข่ายนั้นมีอยู่ และเป็นการแสวงหาแนวร่วมใหม่ เครือข่ายใหม่ ที่จะช่วยให้เครือข่ายนั้นได้มีความรู้ ประสบการณ์และมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยเป็นการที่ทุกฝ่ายเข้ามาศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น เครือข่ายวิทยุชุมชนในจังหวัดลำปาง ที่ได้สานต่อและดำเนินกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายการศึกษา กลุ่มเชรามีกร กลุ่มทิพย์ช้าง เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน และองค์กรประชาชนใน 13 อำเภอ ฯลฯ ร่วมกันจัดตั้งเป็น “องค์กรชุมชนคนลำปาง” ที่ได้ดำเนินการเพื่อพัฒนากิจกรรมการสื่อสารการพัฒนาชุมชน การเสริมสร้างการเรียนรู้ และกิจกรรมเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในจังหวัดลำปาง

การเริ่มต้นจากจุดเล็กและขยายเป็นหน่วยใหญ่อ้างอิงตาม เป็นกระบวนการหนึ่งของการทำงานในเครือข่าย โดยเป็นทั้งขั้นตอนของการก่อตัวและกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีความเข้มแข็งนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการไม่มองข้ามในจุดเล็ก เริ่มต้นจากการทำงานในสิ่งที่รู้และเข้าใจแล้วค่อยๆ เชื่อมประสานกับองค์กรอื่น เครือข่ายอื่นในประเด็นกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นผลให้การทำงานของเครือข่ายนั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่มากขึ้น และกระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานของเครือข่ายในลักษณะนี้ เป็นการทำงานที่ควบคู่กันไปทั้งการทำงานในระดับพื้นที่และการสานต่อไปในระดับนโยบาย นอกจากนี้ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น เครือข่ายส่วนใหญ่จะใช้วิธีการทำงานที่หลากหลาย เช่น การใช้พื้นที่เป็นสถานที่ดำเนินการ การใช้ประเด็นปัญหาเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อนการใช้ศูนย์ประสานงานเป็นที่รวบรวมข้อมูล ฯลฯ ซึ่งกระบวนการทั้งหมดเน้นการใช้ความรู้ ประสบการณ์ที่มีอยู่ มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยมีการปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้อาจประยุกต์การใช้วิธีการต่าง ๆ ในแต่ละช่วงของเครือข่าย ดังนี้

1) ในช่วงการก่อตัวของเครือข่ายเพื่อหาแนวร่วมในการพัฒนากิจกรรมนั้น ผู้ประสานเครือข่ายหรือแกนนำกลุ่ม จะต้องใช้วิธีการค้นหาแกนนำ หาแนวร่วมอุดมการณ์ การแสวงหารูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสม และการจัดระบบองค์กร เพื่อให้กระบวนการก่อตัวนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ในระยะขยายตัว จะใช้วิธีการประสานความร่วมมือ การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับความสัมพันธ์ รวมทั้งการหาความรู้ใหม่ เทคนิคใหม่ ในการพัฒนาเครือข่าย

3) ในช่วงการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการจัดกิจกรรม เครือข่ายจะต้องมีความพร้อมในเรื่องของข้อมูล ทุน การจัดการ และแนวร่วมที่หลากหลาย เพื่อให้การทำงานนั้นมีความต่อเนื่อง

4) ในช่วงหลังจากการดำเนินการตามเป้าหมายแล้ว จำเป็นต้องมีการรักษาพันธกรณี ความสัมพันธ์และการสื่อสารที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวแบบใหม่ และเพื่อมิให้เครือข่ายอยู่ภาวะถดถอย โดยการเพิ่มเติมความรู้ การถอดบทเรียน หรือการประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย จะทำให้เครือข่ายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ในการใช้วิธีการที่หลากหลายของเครือข่ายนั้น ยังหมายถึงการใช้เทคนิค วิธีการ และเครื่องมือที่มีความแตกต่างในการจัดการกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการจัดการเครือข่าย

2.3.7.2 การรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน การที่ เครือข่ายจะดำเนินการต่อไปได้นั้น การรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะถ้าไม่มีการรักษาสัมพันธภาพระหว่างกันแล้ว กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายอาจมีการยุติลง เพราะขาดภาคีร่วมดำเนินการ ดังนั้น ในกระบวนการทำงานและการจัดการเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วม กล่าวคือ หลังจากที่มีภาคีในเครือข่ายเห็นความจำเป็นของเครือข่ายว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเครือข่ายและการพัฒนาสังคม สิ่งทีคนในเครือข่ายนั้นจะพึงมีต่อกัน คือ การสร้างความรู้ และความหมายในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพราะคนในเครือข่ายเดียวกันย่อมจะรู้ความหมายของเครือข่ายมากกว่าคนอื่นๆ การสร้างความรู้ ความหมายภายในเครือข่ายเป็นการสร้างโลกทัศน์หรือมุมมองในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง และเป็นการขยายแนวคิดและกระบวนการให้กว้างขวางออกไป โดยการสื่อสารจะเป็นช่องทางที่นำไปสู่การสร้างพันธกรณีและการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การสื่อสารทั้งทางตรงและทางอ้อมของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร จะทำให้เครือข่ายมองเห็นภาพความเคลื่อนไหว และการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาความเป็นเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งในการรักษาสัมพันธภาพเพื่อสร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมนั้น สิ่งที่มีความสำคัญในการรักษาสัมพันธภาพ คือ การสื่อสารระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่ายเพื่อให้ฝ่ายต่างๆ ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน ดังนั้น

1) การสื่อสารจะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับรู้ (Perception) เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ทั่วถึง

2) การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) ให้บุคคล ร่วมมือกันค้นหาเป้าหมายร่วมกัน (Shared goal)

3) การสื่อสารเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสเรียนรู้ (Learning) ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมของกันและกัน การแลกเปลี่ยน (Exchange) ข้อมูลและข้อคิดต่างๆ การฝึกเปิดใจกว้าง (Open mind) เพื่อยอมรับฟังความคิดเห็น และพฤติกรรม ตลอดจนการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างกัน (Relationship development) และร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

4) การสื่อสารมีส่วนสำคัญในการค้นหาและพัฒนา “อัตลักษณ์” (Identity) และบุคลิกลักษณะ (Character) ร่วมกันของสมาชิกในเครือข่ายและเป็นช่องทางในการนำเสนอ อัตลักษณ์และบุคลิกลักษณะดังกล่าวสู่สังคมภายนอก

2.3.7.3 การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว เมื่อเครือข่ายมีการทำงานและ มีการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างสื่อความหมายร่วมกันแล้ว การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากัน เป็นสิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้ดำเนินการ เพราะการเรียนรู้และการ

ปรับบทบาทเข้าหากันนั้นเป็นทั้งแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ การที่เครือข่ายจะมีความเติบโต และมีความมั่นคงจะต้องมีการแสวงหาความรู้ มีการสะสมประสบการณ์ และมีการปรับบทบาท ในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อ เป็นการสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อให้เกิดการยอมรับใน กระบวนการทำงานที่หลากหลาย ซึ่งการเสริมสร้างกระบวนการการเรียนรู้ นั้น สามารถใช้เทคนิค และวิธีการต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การพัฒนาผู้นำ การศึกษาแบบเจาะลึกในพื้นที่ และการถอดบทเรียนร่วมกัน เป็นต้น

กระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจใน ความหมายของเครือข่ายที่จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ การประสานความร่วมมือ และการรักษา ผลประโยชน์ร่วมกัน ในที่นี้หมายถึง การพึ่งพาอาศัยทั้งในด้านทุน ความรู้ ประสบการณ์ ที่สำคัญคือ ความร่วมมือ เพราะไม่มีเครือข่ายใดจะมีศักยภาพในการพัฒนาที่สมบูรณ์ ดังนั้น การเรียนรู้และการ ปรับบทบาทเข้าหากันจึงเป็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายทางสังคม

2.3.7.4 การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรม และวาทกรรมในการพัฒนา ความเป็นเครือข่ายในยุคใหม่ นอกจากจะเป็นการสร้างความเป็นภาคี ร่วมบนเส้นทางของนวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครือข่ายทางอากาศของวิทยุ ร่วมด้วยช่วยกันแล้ว การสร้างความเป็นเครือข่ายดังกล่าว ยังก่อให้เกิดกระบวนการทำงานรูปแบบ ใหม่ที่ผู้คนในสังคมไม่จำเป็นต้องเห็นหน้าตา และพบปะซึ่งกันและกันหรืออาศัยพื้นที่ดำเนินการ เพียงแต่มีความรู้สึกร่วมว่า จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือพึ่งพากัน ก็สามารถสร้างความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง และความเป็นเครือข่ายได้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรม เป็นกระบวนการทำงานของ เครือข่ายในรูปแบบใหม่ ที่เน้นการประสานความร่วมมือและการช่วยเหลือพึ่งพาในคราวที่จำเป็น เท่านั้น โดยที่ต่างคนต่างอยู่และทำงานของตนแต่เมื่อมีปัญหาเกิดกับสังคมทุกฝ่ายก็มาร่วมมือกัน โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสาร กระบวนการดังกล่าว ก่อให้เกิดวาทกรรมใน การพัฒนาที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งใหม่ โดยการใช้วาทกรรมใหม่ๆ ขึ้นมา ทดแทนคำพูดเดิมๆ เช่น ประชาสังคม ประชารัฐ การบริหารแบบบูรณาการ เป็นต้น ซึ่งความหมาย ที่แท้จริง ก็คือ การจัดการที่มีประสิทธิภาพขององค์กร และการใช้ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม

กระบวนการทำงานของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า เครือข่ายเป็น กลยุทธ์ ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิกและ ภาคีร่วม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่และประเด็นเล็กๆ แล้วขยายกระบวนการเป็นเครือข่าย ที่กว้างออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสารและ นวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยในประเทศ

สำนักงานสถิติแห่งชาติดำเนินการสำรวจการอ่านหนังสือของประชากร พ.ศ. 2551 โดย เก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนพฤษภาคม และมิถุนายน พ.ศ. 2551 จากจำนวนครัวเรือนตัวอย่าง ประมาณ 53,000 ครัวเรือน การสำรวจที่ผ่านมาสำรวจเฉพาะการอ่านหนังสือของประชากรที่มีอายุ

ตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป แต่การสำรวจครั้งนี้ได้เพิ่มเรื่องการอ่านหนังสือของเด็กเล็ก (ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 6 ปี) และการอ่านหนังสือพิมพ์ของประชากร อายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปด้วย

1. การอ่านหนังสือของเด็กเล็ก การอ่านหนังสือของเด็กเล็ก ในที่นี้หมายถึงการ อ่านหนังสือในช่วงนอกเวลาเรียน ซึ่งเด็กเล็กอ่านด้วยตัวเอง รวมทั้งการที่ผู้ใหญ่อ่านให้ฟังด้วย

1.1 อัตราการอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน จากผลการสำรวจพบว่า เด็กเล็กมีอัตราการอ่านหนังสือร้อยละ 36.0 เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงมีอัตราการอ่านหนังสือใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 36.7 และ ร้อยละ 35.2 ตามลำดับ) แต่อัตราการอ่านหนังสือของเด็กเล็กมีความแตกต่างกันระหว่างเขตการปกครองและภาค โดยในเขตเทศบาลมีอัตราการอ่านหนังสือสูงกว่านอกเขตเทศบาล เด็กเล็กในกรุงเทพมหานครมีอัตราการอ่านหนังสือสูงสุด (ร้อยละ 45.3) ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเด็กเล็กมีอัตราการอ่านหนังสือ ต่ำสุด (ร้อยละ 31.3)

1.2 ความถี่ของการอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน เด็กเล็กที่อ่านหนังสือมีทั้งสิ้น 2.1 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็น ผู้ที่อ่านหนังสือสัปดาห์ละ 2-3 วัน มากที่สุด (ร้อยละ 39.6) รองลงมาคือ อ่านทุกวัน และอ่านสัปดาห์ละ 4-6 วัน ใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 18.5 และ 17.3 ตามลำดับ) และพบว่า มีเด็กเล็กที่อ่านหนังสือ แต่อ่านนานๆ ครั้งอยู่ร้อยละ 14.9

2. การอ่านหนังสือของประชากร

2.1 อัตราการอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน/นอกเวลาทำงาน จากผลการสำรวจปี 2551 พบว่า คนไทยอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป มีอัตราการอ่านหนังสือร้อยละ 66.3 ผู้ชายมีอัตราการอ่านหนังสือสูงกว่าผู้หญิงเล็กน้อย (ร้อยละ 67.5 และ 65.1 ตามลำดับ) และเมื่อเปรียบเทียบกับ การสำรวจที่ผ่านมาพบว่า อัตราการอ่านหนังสือเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 61.2 ในปี 2546 เป็นร้อยละ 69.1 ในปี 2548 และลดลงเล็กน้อย คือ ร้อยละ 66.3 ในปี 2551 เมื่อพิจารณาอัตราการอ่านหนังสือตามเขตการปกครองและภาคพบว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีอัตราการอ่านหนังสือสูงกว่านอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 77.7 และ 61.2 ตามลำดับ) กรุงเทพมหานครมีอัตราการอ่านหนังสือสูงสุด ร้อยละ 85.8 และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการอ่านหนังสือต่ำสุด ร้อยละ 58.2

2.2 อายุ การอ่านหนังสือของประชากรมีความแตกต่างกันตามวัย กลุ่มวัยเด็กมีอัตราการอ่านหนังสือสูงสุด รองลงมาคือกลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และต่ำสุดคือ กลุ่มวัยสูงอายุ (ร้อยละ 81.5 78.6 64.3 และ 39.3 ตามลำดับ) และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการสำรวจที่ผ่านมาพบว่า การอ่านหนังสือของกลุ่มวัยสูงอายุมิแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่กลุ่มอื่นมีแนวโน้มลดลง ซึ่งอาจเป็นเพราะมีสื่ออื่นที่น่าสนใจกว่า เช่น โทรศัพท์ เกม เป็นต้น

2.3 ระดับการศึกษา จากผลการสำรวจพบว่า การศึกษาและอัตราการอ่านหนังสือมีความสัมพันธ์กันเชิงบวก กล่าวคือผู้มีการศึกษาที่สูงกว่า มีอัตราการอ่านหนังสือสูงกว่าผู้มีการศึกษาระดับต่ำกว่า

2.4 ประเภทของหนังสือที่อ่านนอกเวลาเรียน/นอกเวลาทำงาน หนังสือพิมพ์เป็นประเภทของหนังสือที่มีผู้อ่านสูงสุด คือ ร้อยละ 71.0 รองลงมา คือ นวนิยาย การ์ตูน หนังสืออ่านเล่น และนิตยสาร (ร้อยละ 38.8 และ 35.4 ตามลำดับ) สำหรับแบบเรียน ตำราเรียนตามหลักสูตร ตำรา/หนังสือ/เอกสารที่ให้ ความรู้ วารสาร เอกสารประเภทอื่นๆ ที่ออกเป็นประจำ และหนังสือ เอกสารเกี่ยวกับคำสอนทางศาสนา มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ประมาณร้อยละ 24-29 และหนังสือประเภทอื่นๆ อีกร้อยละ 4.4 คนที่มีวัยแตกต่างกัน มีความสนใจเลือกประเภทหนังสือที่อ่านแตกต่างกัน โดยวัยเด็กอ่านแบบเรียน/ตำราเรียนตามหลักสูตรสูงสุดร้อยละ 82.0 รองลงมาคือ นวนิยาย การ์ตูน หนังสือ

อ่านเล่น สำหรับวัยอื่นส่วนใหญ่อ่านหนังสือพิมพ์ รองลงมาจะเลือกประเภทหนังสือที่อ่านแตกต่างกันตามวัย คือ วัยเยาวชนอ่านนวนิยาย การ์ตูน หนังสืออ่านเล่น วัยทำงานอ่านนิตยสาร และวัยสูงอายุอ่านหนังสือ เอกสาร เกี่ยวกับคำสอนทางศาสนา

2.5 ประเภทเนื้อหาสาระของหนังสือที่อ่านนอกเวลาเรียนนอกเวลาทำงาน เนื้อหาสาระที่ผู้อ่านหนังสือชอบอ่านมากที่สุด คือ ข่าว รองลงมาคือ บันเทิง สารคดี ความรู้ทั่วไป และความรู้วิชาการ (ร้อยละ 50.9, 39.1, 31.9 และ 24.5 ตามลำดับ) ส่วนเนื้อหาสาระที่มีผู้อ่านเพียงเล็กน้อย คือ ความคิดเห็น วิเคราะห์ โฆษณา และอื่นๆ

2.6 เวลาเฉลี่ยที่ใช้อ่านหนังสือนอกเวลาเรียน นอกเวลาทำงาน สำหรับผู้อ่านหนังสือที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปทั้งหมด ใช้เวลาอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน/นอกเวลาทำงาน เฉลี่ย 39 นาทีต่อวัน โดยกลุ่มเยาวชนใช้เวลาอ่านหนังสือเฉลี่ย 46 นาทีต่อวัน มากกว่ากลุ่มวัยอื่นที่ใช้เวลาอ่านหนังสือใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 37.9 นาทีต่อวัน

2.7 การอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน นอกเวลาทำงานทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คนไทยอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปอ่านหนังสือในช่วงนอกเวลาเรียน นอกเวลาทำงานทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีจำนวน 3.2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 8.1 ของผู้อ่านหนังสือทั้งสิ้น โดยพบว่ามีอัตราการอ่านหนังสือทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของผู้ชายและผู้หญิงใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 7.8 และร้อยละ 8.5 ตามลำดับ) แต่อัตราการอ่านหนังสือทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีความแตกต่างกันตามวัย เขตการปกครอง และภาค

2.8 วิธีการรณรงค์ให้คนรักการอ่านหนังสือ จากการสำรวจความคิดเห็นของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป เกี่ยวกับวิธีการรณรงค์ให้คนรักการอ่านหนังสือพบว่า วิธีการรณรงค์ที่ได้รับการเสนอแนะมากที่สุด 5 ลำดับแรก คือ หนังสือควรมีราคา ถูกลง ร้อยละ 28.7 หนังสือควรมีเนื้อหาสาระน่าสนใจ ร้อยละ 22.0 ควรมีห้องสมุดประจำหมู่บ้าน หรือชุมชน ร้อยละ 19.8 ส่งเสริมให้พ่อแม่ปลูกฝังให้เด็กรักการอ่านหนังสือ ร้อยละ 19.3 และภาษาที่ใช้ในหนังสือควรใช้ภาษาง่ายๆ สือให้ทุกคนสามารถเข้าใจได้ ร้อยละ 13.1

3. การอ่านหนังสือพิมพ์

3.1 อัตราการอ่าน ประชากรอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปทั้งหมดพบว่า มีผู้อ่านหนังสือพิมพ์จำนวนประมาณ 28.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 47.1 โดยในเขตเทศบาลมีอัตราการอ่านหนังสือพิมพ์สูงกว่านอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 63.2 และร้อยละ 39.9 ตามลำดับ) เมื่อเปรียบเทียบอัตราการอ่านหนังสือพิมพ์เป็นรายภาค พบว่า กรุงเทพมหานครมีอัตราการอ่านหนังสือพิมพ์มากที่สุดถึงร้อยละ 75.5 รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และน้อยที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 57.2 46.3 40.6 และ 33.3 ตามลำดับ) เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากการสำรวจครั้งนี้กับการสำรวจสื่อมวลชนด้านหนังสือพิมพ์ ปี 2538 และ 2546 พบว่า อัตราการอ่านหนังสือพิมพ์ของประชากรอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นคือ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.4 ในปี 2538 เป็นร้อยละ 37.3 และ 47.1 ในปี 2546 และ 2551 ตามลำดับ โดยที่ผู้ชายมีอัตราการอ่านหนังสือพิมพ์สูงกว่าผู้หญิง

3.2 อายุ เมื่อพิจารณาการอ่านหนังสือพิมพ์ของประชากรตามกลุ่มวัยพบว่า วัยเยาวชนและวัยทำงานมีอัตราการอ่านหนังสือพิมพ์ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 57.2 และร้อยละ 55.7 รองลงมาคือ วัยสูงอายุ (ร้อยละ 25.5) และวัยเด็ก (ร้อยละ 19.4) เมื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์ในอดีตพบว่า ทุกกลุ่มวัยมีแนวโน้มในการอ่านหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้น

3.3 ประเภทเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ที่อ่าน ประเภทเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ที่ประชากรอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปชอบอ่านมากที่สุด คือ ข่าว ร้อยละ 89.0 รองลงมา คือ บันเทิง และ สารคดี/ความรู้ทั่วไป (ร้อยละ 37.3 และ 31.6 ตามลำดับ)

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนอุดรธรรมานุสรณ์ ของพิศภรณ์ ไพเราะ (2550 : บทคัดย่อ) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา เพื่อศึกษาดัชนีประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาภาษาไทย โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนอุดรธรรมานุสรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา จำนวน 13 แผน แบบสอบถามความพึงพอใจ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง แบบสังเกตสำหรับผู้ช่วยวิจัย แบบสัมภาษณ์ แบบทดสอบท้ายวงจร 5 ชุด และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบปรนัยชนิดเลือกตอบจำนวน 40 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.24 ถึง 0.72 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีประสิทธิผล และการทดสอบสมมติฐานใช้ t-test (Dependent samples) การวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ มี 4 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นวางแผน (2) ขั้นทดลองปฏิบัติการ (3) ขั้นสังเกต (4) ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติ ประกอบด้วย 5 วงจร ๆ ละ 4 ชั่วโมง รวม 20 ชั่วโมง โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติหาแนวทางแก้ไขปัญหาเมื่อสิ้นสุดการทดลองแล้วได้ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้กิจกรรมแนวทฤษฎีพหุปัญญา ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านพหุปัญญาทุกด้านได้แก่ ด้านภาษา ตรรกะ มิติสัมพันธ์มนุษย์สัมพันธ์ ดนตรี ร่างกายและการเคลื่อนไหว การเข้าใจตนเองและการเข้าใจธรรมชาติ

ค่าดัชนีประสิทธิผลของรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทย โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่ากับ 0.5608 แสดงว่านักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น 0.5608 หรือคิดเป็นร้อยละ 56.08 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนวิชาภาษาไทย โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีความพึงพอใจต่อการเรียนวิชาภาษาไทย โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา อยู่ในระดับ มากที่สุด

การวิจัยครั้งนี้ จึงสรุปว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยโดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญา ส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านภาษาที่สอดคล้องกับพหุปัญญา ด้านอื่น ๆ อีก 7 ด้านเป็นอย่างดี ครูผู้สอนจึงควรประยุกต์รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมตามแนวทฤษฎีพหุปัญญาอย่างแพร่หลาย

การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของพวงผกา สุฤทธิ์ (2545: บทคัดย่อ) การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

พัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจ และศึกษาผลของการใช้รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยที่พัฒนาขึ้นมี 3 ขั้นตอน คือ 1.1 ขั้นเตรียมความพร้อมก่อนอ่าน โดยสร้างพื้นฐานประสบการณ์และตั้งจุดประสงค์การอ่าน 1.2 ขั้นกิจกรรมการอ่านในใจ ประกอบด้วย ชี้นำเข้าสู่บทเรียน โดยใช้เพลงหรือนิทาน ชื่นสอน โดยการทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า การหาความหมายของคำอ่านในใจเป็นตอนๆ การเล่าเรื่องย้อนกลับ ถามคำถาม และตอบคำถาม ขั้นสรุปโดยการเขียนเรื่องจากภาพการ์ตูน การอภิปราย และทำหนังสือเล่มใหญ่ 1.3 ขั้นกิจกรรมหลังการอ่านในใจ โดยใช้กิจกรรมภาพการ์ตูน การประเมินผล ผลของการใช้รูปแบบการสอนนี้พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยของนักเรียนด้านการอ่านข้อเท็จจริง การอ่านเพื่อตีความ และการอ่านเพื่อวิจารณ์หรืออย่างมีวิจารณ์ญาณ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นเชิงบวกต่อรูปแบบการสอนนี้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของ สุชาติ นาคคุณทรง (2541: บทคัดย่อ) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่าน เพื่อความเข้าใจภาษาไทยที่พัฒนาขึ้นกับวิธีการสอนแบบปกติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมชนประทาย อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 55 คน แล้วสุ่มห้องเรียน 1 ห้อง เป็นกลุ่มทดลอง จำนวนนักเรียน 28 คน และห้องที่เหลือ เป็นกลุ่มควบคุม จำนวนนักเรียน 27 คน กลุ่มทดลองสอนโดยใช้รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยที่พัฒนาขึ้น และกลุ่มควบคุมสอนโดยใช้วิธีสอนแบบปกติ รูปแบบของการวิจัยเป็นรูปแบบ Pretest - posttest control group design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยที่พัฒนาขึ้น แผนการสอนโดยใช้วิธีการสอนแบบปกติ และแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เครื่องมือคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC⁺ เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย โดยใช้ t- test

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยที่พัฒนาขึ้นมี 3 ขั้นตอน คือ

1.1 ขั้นเตรียมการอ่าน เป็นการสร้างพื้นฐานประสบการณ์ และตั้งจุดประสงค์การอ่าน

1.2 ขั้นอ่านในใจ โดยให้นักเรียนทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า อ่านในใจ เล่าเรื่อง ตั้งคำถาม และตอบคำถาม และวิจารณ์ตัวละครในเรื่องที่อ่าน

1.3 ขั้นกิจกรรมหลังการอ่านในใจ โดยใช้กิจกรรมภาพชุด

2. ความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบการสอน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านเพื่อความเข้าใจภาษาไทยที่พัฒนาขึ้น สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ฉาริญญา ซ้ายหัน (2553) ศึกษาสภาพและปัญหาของผู้ปกครองในการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของเด็กอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า

1. สภาพของผู้ปกครองที่ส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของเด็กอนุบาล ผู้ปกครองกลุ่มนี้บอกถึงประโยชน์และคุณค่าของหนังสือให้บุตรหลานฟังและเป็นแบบอย่างในการอ่านอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดเตรียมสถานที่และบรรยากาศที่ส่งเสริมการอ่านให้กับบุตรหลานที่มีความเงียบสงบ มีความปลอดภัย อากาศถ่ายเท แสงสว่างเพียงพอ ซื้อหนังสือนิทานให้กับบุตรหลานบ้าง นอกจากนี้ ผู้ปกครองยังสนับสนุนส่งเสริมให้บุตรหลานมีความคุ้นเคยกับบุคคลต่าง ๆ และให้คุ้นเคยกับสื่ออุปกรณ์ทางการอ่าน

2. สภาพของผู้ปกครองที่ไม่ส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของเด็กอนุบาล ผู้ปกครองกลุ่มนี้ไม่ได้อ่านหนังสือเพราะไม่มีเวลา ไม่มีความรู้เรื่องการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน ผู้ปกครองอ่านหนังสือไม่ออก เรื่องการจัดสถานที่ที่จะเน้นความสะดวกไม่ได้เจาะจงว่าต้องเป็นสถานที่ใด สำหรับสื่ออุปกรณ์ก็จัดซื้อได้เฉพาะของที่มีราคาถูกและจะมอบให้โรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ

3. ปัญหาของผู้ปกครองในการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านที่พบมากที่สุดคือ ผู้ปกครองไม่มีเวลา มีฐานะยากจนไม่สามารถซื้ออุปกรณ์ทางการอ่านรูปแบบต่าง ๆ ได้ ผู้ปกครองบางส่วนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน จึงไม่สามารถจัดกิจกรรมให้บุตรหลานมีความคุ้นเคยกับสื่อทางภาษารูปแบบต่าง ๆ และพบปะพูดคุยกับบุคคลต่าง ๆ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน บุตรหลานเองก็สนใจดูโทรทัศน์มากกว่าการอ่าน

ไพจิตร สายจันทร์ (2548) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า ปัจจัยด้านสังคมโดยรวม ได้แก่ เพศ อายุ และสถานศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับการอ่าน มีเพียงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์กับการอ่านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การส่งเสริมการอ่านจากเพื่อนและการส่งเสริมการอ่านจากครูและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการอ่านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิวัฒน์ ศรีเกิด (2553) ศึกษาการส่งเสริมการอ่านด้วย “วารสารนอกห้องเรียน” ซึ่งโครงการส่งเสริมการอ่านด้วย “วารสารนอกห้องเรียน” เป็นโครงการที่ส่งเสริมการอ่านด้วยการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ (วารสารรายเดือน) ที่มีเนื้อหาที่น่าสนใจ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนหันมาสนใจการอ่าน และในการจัดทำวารสารทุกฉบับจะมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านวิชาการให้นักเรียนได้ร่วมแสดงความสามารถด้วย โดยจะใช้ของรางวัลที่นักเรียนสนใจและอยากได้ มาเป็นแรงเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งถือเป็นการพัฒนาทักษะทางวิชาการควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้ในตอนสิ้นปีจะมีการจัดกิจกรรม “แฟนพันธุ์แท้วารสารนอกห้องเรียน” ขึ้น เพื่อต้องการให้นักเรียนเห็นประโยชน์ของการอ่าน โดยการจัดแข่งขันทดสอบความรู้จากเนื้อหาในวารสารฯ และจะใช้ของรางวัลที่นักเรียนสนใจและอยากได้ มาเป็นแรงเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเช่นกัน

โครงการส่งเสริมการอ่านด้วย “วารสารนอกห้องเรียน” เป็นโครงการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยที่ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองจากการอ่าน ซึ่งจะประโยชน์ต่อการศึกษาดำเนินไป สำหรับผลการจัดโครงการส่งเสริมการอ่านด้วย “วารสารนอกห้องเรียน” ปีการศึกษา 2551 ปรากฏดังนี้

1. หลังจากที่มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับวารสารฯ ปรากฏว่า มีนักเรียนสนใจสมัครเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมากถึง 634 คน แสดงว่านักเรียนเริ่มมีความสนใจในตัววารสาร แม้ยังไม่ได้เห็นของจริง

2. หลังจากที่นักเรียนได้รับวารสารไปแล้วปรากฏว่า นักเรียนให้ความสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาในวารสาร และมีนักเรียนเข้าร่วมแข่งขันทักษะทางวิชาการเป็นจำนวนมาก ซึ่งการแข่งขันทักษะทางวิชาการได้แก่ การประกวดภาพถ่ายกีฬาสีพร้อมคำขวัญ การแต่งกายยยานี 11 เป็นต้น

3. ในการจัดกิจกรรม “แฟนพันธุ์แท้วารสารนอกห้องเรียน” เพื่อทดสอบความรู้จากเนื้อหาในวารสารนอกห้องเรียน และเพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการอ่าน ปรากฏว่ามีนักเรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากถึง 223 คน

จากการใช้แบบสอบถาม สอบถามความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับวารสารนอกห้องเรียน ปรากฏผลดังนี้

1. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับขนาด รูปเล่ม ตัวอักษร และความสะดวกในการนำไปใช้ ระดับดีมากร้อยละ 66 ระดับดีร้อยละ 24 ระดับปานกลางร้อยละ 6 และระดับน้อยร้อยละ 4

2. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปภาพและเนื้อหาในระดับดีมากร้อยละ 21 ระดับดีร้อยละ 30 ระดับปานกลางร้อยละ 13 ระดับน้อยร้อยละ 19 และระดับน้อยที่สุดร้อยละ 17

3. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาและความน่าสนใจระดับดีมากร้อยละ 74 ระดับดีร้อยละ 18 และระดับปานกลางร้อยละ 8

4. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหา และความสะดวกในการอ่าน ระดับดีมากร้อยละ 64 ระดับดีร้อยละ 22 ระดับปานกลางร้อยละ 10 และระดับน้อยร้อยละ 4

5. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้จากการอ่าน ระดับดีมากร้อยละ 70 ระดับดีร้อยละ 19 และระดับปานกลางร้อยละ 11

6. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปประยุกต์ใช้กับตนเองระดับดีมากร้อยละ 34 ระดับดีร้อยละ 22 ระดับปานกลางร้อยละ 16 ระดับน้อยร้อยละ 10 และระดับน้อยที่สุดร้อยละ 18

7. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของกิจกรรมต่าง ๆ ระดับดีมากร้อยละ 22 ระดับดีร้อยละ 30 ระดับปานกลางร้อยละ 18 ระดับน้อยร้อยละ 17 และระดับน้อยที่สุดร้อยละ 13

8. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรางวัลต่าง ๆ ระดับดีมากร้อยละ 82 ระดับดีร้อยละ 15 และระดับปานกลางร้อยละ 3

9. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของสถานที่จัดกิจกรรม ระดับดีมากร้อยละ 8 ระดับดีร้อยละ 11 ระดับปานกลางร้อยละ 49 ระดับน้อยร้อยละ 24 และระดับน้อยที่สุดร้อยละ 1

10. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสนใจในการสมัครเป็นสมาชิกวารสารนอกห้องเรียนในปีการศึกษาหน้า ระดับดีมากร้อยละ 100

วรรณิ แกมเกตุ (2553) ศึกษาสถานการณ์การอ่านและดัชนีการอ่านของคนไทย ปี 2552 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากรอบดัชนีการอ่านสำหรับใช้ในการติดตามสถานการณ์การอ่านของคนไทย สร้างดัชนีชี้วัดการอ่านของคนไทย รวมทั้งศึกษาข้อมูลพื้นฐานและปัจจัยที่ส่งผลต่อดัชนีการอ่านของคนไทย วิธีการวิจัยมีทั้งการสำรวจในเชิงปริมาณและการศึกษาเจาะลึกในเชิงคุณภาพโดยเริ่มพัฒนากรอบดัชนีการอ่าน จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ จากนั้นนำกรอบดัชนีที่ได้ไปตรวจสอบกับกลุ่มตัวอย่างและให้ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ

ด้านการอ่านทำการวิพากษ์เพื่อตรวจสอบ ความเหมาะสม และนำข้อมูลมาปรับปรุงจนกระทั่งได้กรอบดัชนีการอ่านของคนไทยที่มี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ **พฤติกรรมการอ่าน** สะท้อนถึงปริมาณการอ่าน ซึ่งครอบคลุมตัวบ่งชี้คือ ความหลากหลายของหนังสือที่อ่าน จำนวนเรื่องต่อสัปดาห์ จำนวนวันที่อ่านหนังสือต่อสัปดาห์ เวลาอ่านเฉลี่ยต่อวัน ร้อยละของเวลาว่างที่ใช้อ่านหนังสือต่อวัน และค่าใช้จ่ายในการอ่านต่อเดือน **ความสามารถในการอ่าน** พิจารณาจากความคล่องแคล่วในการอ่าน ความสามารถในการจดจำเรื่องราวที่อ่าน ความเข้าใจในการอ่าน ความสามารถในการนำสาระที่อ่านไปใช้ประโยชน์ และความสามารถในการวิเคราะห์ และ**ผลลัพธ์จากการอ่าน** พิจารณาว่าอ่านแล้วเกิดผลในทิศทางที่ควรจะเป็นหรือไม่ มี 5 ตัวบ่งชี้คือ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ความสำเร็จในการศึกษาเรียนรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุข และความสามารถในการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ของสิ่งแวดล้อม

จากการสำรวจเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามในกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นคนไทยที่อาศัยอยู่ใน 13 จังหวัด 4 ภูมิภาคทั่วประเทศ รวมทั้งหมด 5,865 คน ครอบคลุมทุกช่วงวัย ระดับการศึกษา อาชีพ สภาพท้องถิ่น และที่อยู่อาศัย จากนั้นทำการ คัดเลือกผู้ที่มีนิสัยการอ่านแบบสุดโต่ง ทั้งกลุ่มที่ชอบและไม่ชอบการอ่านรวม 191 คน มาทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในลักษณะการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะนิสัยการอ่าน ผลการศึกษาพบว่าดัชนีการอ่านของคนไทยในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกดัชนีการอ่านตามช่วงอายุพบว่า ช่วงอายุ 30 - 39 ปี มีดัชนีการอ่านสูงที่สุด ขณะที่ช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไปมีดัชนีการอ่านต่ำที่สุด เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษาพบว่า ผู้มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีมีดัชนีการอ่านสูงที่สุด ส่วนผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมมีดัชนี การอ่านต่ำที่สุด จากการจำแนกตามอาชีพพบว่าข้าราชการมีดัชนีการอ่านสูงที่สุด ส่วนอาชีพรับจ้างและเกษตรกรมีดัชนีการอ่านต่ำที่สุด และจากจำแนกตามเขตที่ตั้งพบว่าผู้ที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอเมืองมีดัชนีการอ่านสูงกว่าอำเภอรอบนอก และผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลจะมี ดัชนีการอ่านสูงกว่านอกเขต ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการอ่านพบว่า ตัวแปรที่สำคัญที่สุดคือ แรงจูงใจในการอ่าน หากมีแรงจูงใจที่ดีก็จะเกิดทัศนคติ ที่ดีต่อการอ่าน ทำให้เกิดพฤติกรรมการอ่านมากขึ้น ในส่วนของเด็กและเยาวชนพบว่าปัจจัยที่ทำให้ไม่ชอบการอ่านคือ ครอบครัวไม่พร้อมที่จะสนับสนุน การอ่าน โดยเฉพาะครอบครัวเกษตรกรในชนบทที่มีฐานะยากจน รูปแบบหนังสือไม่ดึงดูดใจ ตลอดจนความขี้เกียจอ่านของตัวเอง

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการอ่านพบว่า ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาสถานที่อ่านหนังสือ ในหมู่บ้าน เพราะจากการลงพื้นที่พบว่าเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้สะดวก แต่กลับไม่มีความพร้อมในการให้บริการทั้งด้านสถานที่ หนังสือ ฯลฯ หากสามารถพัฒนาได้ก็จะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนอ่านหนังสือมากขึ้น รวมทั้งหากสามารถควบคุมราคาของเอกสาร ตำรา หรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ ให้มีราคาถูกลงได้ก็จะช่วยให้คนเข้าถึงหนังสือได้มากขึ้น ส่วนในระดับท้องถิ่น ควรมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการอ่านแก่ประชาชน อย่างเพียงพอ หลากหลาย และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง อีกประการที่สำคัญคือ การพัฒนาการอ่านในระดับโรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการพัฒนาการอ่านของเยาวชนได้อย่างกว้างขวาง และทั่วถึงที่สุด หากโรงเรียนสามารถปรับปรุงวิถีจัดการเรียน การสอนเพื่อสร้างแรงจูงใจหรือนิสัยการอ่านที่ดีให้เกิดแก่เยาวชนตั้งแต่วัยเด็กได้ ก็น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นให้เยาวชนรักการอ่านต่อไปในอนาคต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) วิจัยและพัฒนารูปแบบการส่งเสริมนิสัยรักหนังสือในเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ด้วยหนังสือเล่มแรก Book start พบว่า Book start เป็นเครื่องมือในการสร้างสานความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและมีความสุขร่วมกัน ในโลกของหนังสือไปสู่การสร้างพื้นฐานการอ่าน และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการอ่าน ทำให้พ่อแม่ลูกมีวินัยในการอ่านมากขึ้น มีการใช้เวลาในการอ่านหนังสือกับลูกอย่างเป็นประจำ สม่่าเสมออีกทั้งยังใช้หนังสือเป็นแนวทางในการเล่นกับลูกหลังการอ่านหนังสืออย่างสนุกสนาน ทำให้ลูกสนใจหนังสือมากยิ่งขึ้น นำสู่การสร้างสัมพันธภาพที่อบอุ่นและแนบแน่นยิ่งขึ้น เมื่อพ่อ แม่ ลูกรู้จักหนังสือ รู้ถึงวิธีการและกระบวนการใช้หนังสืออย่างหลากหลาย มีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน และเห็นความสำคัญของการใช้หนังสือเป็นสื่อในการส่งเสริมนิสัยรักหนังสือ ทำให้พัฒนาการของเด็กดีขึ้นอย่างเด่นชัด อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับหนังสือ เช่น เมื่อเด็กโยเย งอแง แม่จะนำหนังสือมาเป็นตัวดึงอารมณ์และความสนใจของเด็ก ซึ่งก็ได้ผลทุกครั้ง ที่สำคัญยิ่ง คือ เด็กมีพัฒนาการด้านอื่น ๆ ดีขึ้นตามไปด้วย ทั้งพัฒนาการทางร่างกาย ที่เด็กได้เคลื่อนไหวจากกิจกรรมต่อเนื่องจากการอ่าน พัฒนาการทางอารมณ์ที่เมื่อแม่อ่านเด็กจะตั้งใจฟัง และยิ้มอย่างมีความสุข บางครั้งเด็กทำเหมือนอ่านได้ จึงนั่งอ่านหนังสือเอง ร้องเพลงคนเดียว และบ่อยครั้งที่เด็กๆ มีหนังสือเป็นเพื่อน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) วิจัยและพัฒนารูปแบบการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านในเด็กอายุ 3-4 ปี โดยพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเด็กในโครงการ ร้อยละ 33.71 พ่อแม่ยังคงเลี้ยงเองที่บ้าน ร้อยละ 15.73 พ่อแม่นำไปเข้าโรงเรียนอนุบาลแบบเข้าไปเย็นกลับ ร้อยละ 50.56 พ่อแม่ นำไปฝากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบเข้าไปเย็นกลับ ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบ้านและโรงเรียน เด็กอยู่กับพ่อแม่มาตั้งแต่เกิดจนเข้าปีที่ 3-4 เมื่อเข้ามาอยู่ในโรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พ่อแม่จึงประสานกับครูด้วยท่าทีในความสัมพันธ์ที่สุภาพและเป็นมิตรเพื่อสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบ้านกับโรงเรียน หนังสือกลายมาเป็นสื่อสำคัญที่สร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบ้านกับโรงเรียนเมื่อพ่อแม่ หรือปู่ย่า ตายาย นำชุดหนังสือเล่มแรกใส่กระเป๋ามาให้ครูอ่านให้ฟัง และไม่ใช้การฟังคนเดียวเหมือนอยู่บ้าน แต่เป็นการฟังร่วมกันกับเพื่อนๆ นับสิบคน การที่ครูยกย่อง ชมเชยและให้เพื่อน ๆ ขอบคุณ พ่อ แม่และเด็กที่นำหนังสือมาแบ่งปันทำให้เด็กรู้สึกเป็นสุขที่ได้ทำสิ่งที่ดี ที่ทุกคนชอบบอกขอบใจ การที่คุณครูในโรงเรียนอนุบาล และครูพี่เลี้ยงในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ เป็นการรับช่วงต่อจากครอบครัวได้เป็นอย่างดี ส่งผลต่อเด็กอย่างมาก คือ

1. ที่ชัดเจนที่สุดคือ เด็กในกลุ่มเป้าหมายมีนิสัยรักหนังสือ รักการอ่าน เป็นแรงกระตุ้นให้เด็กคนอื่นๆ ในห้องเด็กมีนิสัยรักการอ่านมากขึ้น เด็กๆ ในกลุ่มเป้าหมายทุกคน เมื่อเห็นหนังสือไม่ว่าจะเป็นหนังสืออะไร เด็กจะหยิบขึ้นมาเปิดดูรูปภาพ แม่จะอ่านไม่ออกก็ตาม

2. เด็กมีสมาธิมากกว่าคนอื่น เป็นพฤติกรรมที่เด่นชัดอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มเด็กที่พ่อแม่ใช้ชุดหนังสือเล่มแรกมาตั้งแต่ 4 ปีก่อน การที่เด็กได้ฟังพ่อแม่อ่านหนังสือมาตั้งแต่ยังเล็ก เนื้อเรื่องที่สนุก คำกลอน คำคล้องจองที่รับและส่งด้วยเสียงเดียวกัน ประกอบกับเสียงและสัมผัสที่อบอุ่นของพ่อแม่ ทำให้เด็กใจจดใจจ่อรอฟัง นั่นคือพื้นฐานที่ดียิ่งในการสร้างสมาธิในเด็ก เมื่อเด็กเข้ามาเรียนในโรงเรียน หรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทำให้เด็กมีสมาธิในการเรียน มีสมาธิในการเล่นและมีสมาธิในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด

3. เด็กมีพัฒนาการทางสังคมดี เป็นผลมาจากการที่เด็กได้รับการเตรียมตัวที่ดี จากตัวอย่างดีๆ ในหนังสือที่พ่อแม่อ่านให้ฟังมาตลอด 4 ปี

4. เด็กมีพฤติกรรมร่าเริง สนุกสนาน เบิกบาน จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กๆ ในห้องเรียน และฟังการบอกเล่าจากครู พบว่าเด็ก ๆ ที่พ่อแม่ใช้หนังสือเล่มแรกนั้น ทุกคนมีแววตาสดใส ร่าเริง แจ่มใส ยิ้มแย้ม สนใจใคร่รู้ และกล้าแสดงออก ทุกครั้งที่ครูถามคำถาม โดยเฉพาะจากนิทานที่ครูเล่า หรือหนังสือที่ครูอ่าน เด็กกลุ่มนี้จะเป็นผู้นำในการตอบเสมอ และที่สำคัญ คือ เด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กที่เข้าใจเรื่องราวและคำสั่งง่าย ๆ ของครูได้เป็นอย่างดี จนครูทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เด็กกลุ่มนี้ทุกคน พูดยังรู้เรื่อง

5. เด็กมีจินตนาการมาก และชอบจินตนาการว่าตัวเองเป็นตัวละครในหนังสือ เด็กๆ ในกลุ่มนี้ มักจะเป็นผู้นำในการเล่นบทบาทสมมติ โดยจะเป็นผู้เล่าเรื่องให้เพื่อน ๆ ฟังแล้วให้เพื่อน ๆ เล่นตามที่ตนกำกับ และเห็นได้เด่นชัดจากการที่ทุกครั้งที่ครูให้ทำงานศิลปะ เด็ก ๆ จะมีภาพของตัวละครในหนังสือเสมอ เช่น ครูให้วาดภาพสัตว์ เด็ก ๆ จะวาด หมูต้อย นกแก้ว จากเรื่องเจ้าหมูหุหุหาย วาดห่าน จากเรื่อง อีเล้งเค้งโค้ง วาดกิ้งก่า จากเรื่องกิ้งก่าปอดทอง ครูให้ทำหน้ากากกระดาดรูปหน้าสัตว์ เด็ก ๆ ก็จะทำหน้ากากรูปหมูต้อย นกแก้ว จากเรื่องเจ้าหมูหุหุหาย ห่าน จากเรื่อง อีเล้งเค้งโค้ง กิ้งก่า จากเรื่องกิ้งก่าปอดทอง

2.4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

อเล็กซานเดอร์ (Alexander, 1982 : 124-A) ศึกษาทัศนคติของเด็กที่มีต่อการอ่าน โดยการวัดทัศนคติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่มีต่อการอ่าน แล้วหาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของนักเรียนกับสภาพครอบครัว จากการศึกษาพบว่า นักเรียนที่อยู่ในเกรด 1 มีทัศนคติเกี่ยวกับการอ่านที่แตกต่างกันในระดับสูงกว่านักเรียนเกรด 3 และพบว่าตัวแปรที่เกี่ยวกับเพศ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการอ่านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่พบในระดับไม่สูงมากนัก นอกจากนี้ ยังพบว่านักเรียนหญิงมีคะแนนในการอ่านเมื่อได้รับการเสริมแรงอย่างสนุกสนานแตกต่างไปจากนักเรียนชาย แต่ในด้านการอ่านหนังสือการ์ตูนพบว่า นักเรียนชายให้ความสนใจมากกว่านักเรียนหญิง ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านของนักเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการวัดทัศนคติทุกด้าน และยังพบว่าทัศนคติต่อการอ่านของผู้ปกครองไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อการอ่านของนักเรียน

สเตลแคมป์ (Steltenkamp, 1992) ศึกษาทัศนคติและนิสัยรักการอ่านของนักเรียนระดับไฮสคูล จากการสอบถามสิ่งที่อ่าน ความพึงพอใจ สภาพแวดล้อมในการอ่านจากครอบครัว เพื่อน และโรงเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีการอ่านสิ่งพิมพ์มาก โดยอ่านนิตยสารมากที่สุด นักเรียนที่อ่านมากเป็นผู้ที่ชอบอ่านจากที่บ้าน นักเรียนเหล่านี้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีเพื่อน ๆ ประสพการณ์จากการอ่านที่ร่วมกับครอบครัวและเพื่อนมีส่วนช่วยให้เกิดความชอบอ่านในห้องเรียนด้วย

มิลเลอร์ (Miller, 1984 : 3338-A – 3339-A) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมในการใช้หนังสือร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและเด็กก่อนวัยเรียน โดยศึกษาจากเวลาที่ผู้ปกครองให้การอ่านของเด็ก ทัศนคติของผู้ปกครองและเด็กที่มีต่อการอ่าน รูปแบบกิจกรรมเกี่ยวกับการอ่านที่ผู้ปกครองได้ปฏิบัติต่อเด็ก และจำนวนหนังสือของเด็กในบ้าน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กและผู้ปกครองจำนวน 28 คู่ ผลจากการศึกษาพบว่า การรับรู้เกี่ยวกับการอ่านของเด็กมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางการรับรู้คำศัพท์ ทัศนคติของผู้ปกครองที่มีต่อการอ่าน สามารถเป็นตัวบ่งชี้ถึงการเรียนรู้เบื้องต้นของการอ่านและการรับรู้คำศัพท์ของเด็ก ผู้ปกครองมีทัศนคติในทางบวก มีผลต่อความถี่ใน

การปฏิบัติบทบาทและพฤติกรรมส่งเสริมการอ่านให้กับเด็ก พร้อมกันนั้น ยังมีส่วนสนับสนุนในการกระตุ้นให้เด็กปฏิบัติเกี่ยวกับการอ่านได้ดี

นัททอล (Nuttall, 1995 : 5-20) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อนิสัยรักการอ่าน พบว่าครอบครัว โดยเฉพาะพ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่ในบ้าน จะเป็นแบบอย่าง นิสัย และทัศนคติเกี่ยวกับการอ่านแก่เด็ก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าพฤติกรรมการอ่านเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะถ้าหากผู้เรียนมีพฤติกรรมการอ่านที่ดีแล้ว ย่อมสามารถเรียนรู้จากสิ่งที่อ่านและสามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเรียนรู้วิชาอื่น ๆ ได้ด้วย ดังนั้น ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่พ่อแม่ ครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานระดับนโยบาย ต้องเร่งสร้างเสริมพฤติกรรมการอ่าน เพื่อให้เยาวชนของชาติมีพฤติกรรมการอ่านที่ดีมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดนิสัยรักการอ่าน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ต่อไป